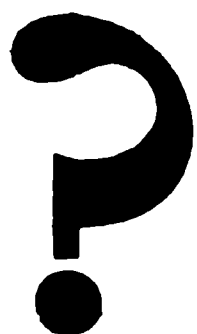

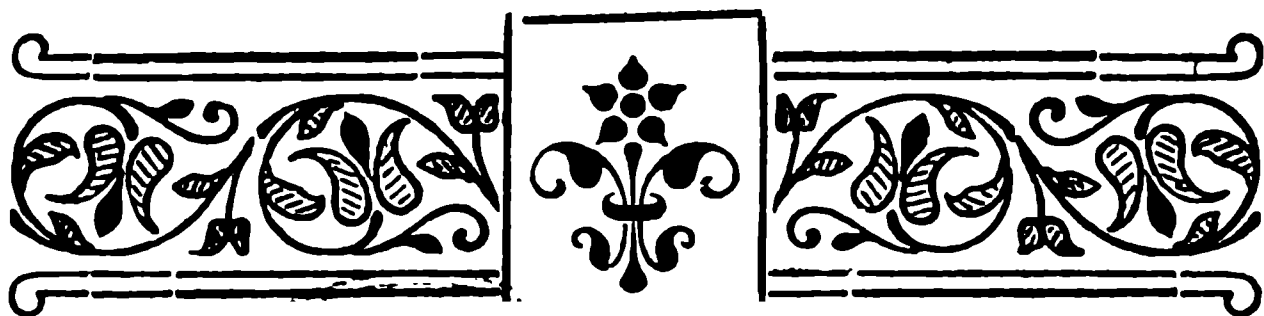
Náboženství budoucnosti žádné náboženství

Cena 40 h.

Náboženství budoucnosti — žádné náboženství!

Napsal **V. Hradský.**

~~Motto:~~ »Nebo bude čas, kdy lidé
zdravého učení nesnesou, ale
podle svých žádostí obíráti se
budou učiteli, lehtavých uší
jsouce.« (II. Tim 4, 3.)

Ú v o d.

Kdosi položil si otázku v čem spočívá nepopíratelná populárnost jistých malých veličin. Tu je důstojník, který žádné bitvy nevyhrál, ba ani prachu ještě nečenichal, a jeho jméno je populárnější než nejlepší jeho kollega. Tu zase politik, který v žádném oboru politickém nevyniká, a přece je jeho jméno ve všech novinách. Tu je zase spisovatel, který nenapsal žádného vědeckého díla ani spisu literární ceny, a přec každý ho zná a čte. Neznamenají nic nebo skoro nic, a přece hrají značnou roli, ba vtiskují svému okolí,

někdy dost širokému, jistý ráz. A zatím mu žové v pravdě znamenití, kteří pro pokrok vědy, pro blaho národa vykonali skutečně mnoho dobrého, širší veřejnosti jsou téměř neznámi.

Kdo byl populárnějším než Voltaire? Byly doby, kdy ho ctili jako Boha, že i nezměrné jeho samolibosti tyto oslavy se zhnušily. A přec nebyl ani vědcem, ani myslitelem, a poetou velmi prostředním. Jakým byl charakterem, je dostatečně známo. Není smutnější postavy nad Tolstojem jako filosofa Tichomirov nazývá ho horším anarchistou než Bakunina. A přec nejsou to jeho velkolepé romány, které ho učinily v celém světě známým a populárním, ale jeho filosofie. Haeckel je jednou z nejpřítelovatelštějších osobností mezi učiteli minulého století, a přece je známý a čtený více než nejznamenitější badatel. Ještě dnes mluví se o osvětářské době z konce osmnáctého století, a přece neznamená pro vědu nic. Není jediného cenného díla z doby josefinské u nás; nic než brožury a pamflety.

Znamenitý publicista, o němž mluvíme, hledá a uvádí na to příčiny popularity takových mužů, doby a idejí. Uvádí mnohé a pozoruhodné. Ale všechny jsou mimo význam, který dává věda a pokrok. Jeden z hlavních je prý smělost, s jakou se staví na krajní stanovisko

extremů, a bezmyšlenkovitá povrchnost, s jakou pouštějí se do problémů o časových velkých otázkách životních. Smělost tato prý činí, že budí sensaci odpor a souhlas, a to odpor a souhlas rozhodný. Souhlas u přívrženců, jelikož jsou vyznavači krajnosti, která je vždy fanatická, budící onu urputnou bojovnost, jež vlastní je sektářstvu. Odpor, jelikož v zájmu a k ochraně víry nebo vědy, nebo pokroku nutně ozvatí se musí zástupci těchto, a tak mimovolně činí spisům, idejím a osobám, které věcně nezasluhují ani povšimnutí, reklamu.

Druhou příčinou popularity je prý bezmyšlenkovitá povrchnost, s jakou otázky jsou probírány, tak že nečiní velkých nároků na rozum a i nejširší kruhy mohou tímto způsobem ji přetřásati, o ní disputovati a si lichotiti, že jdou proudem nejmodernější vědy.

Nevím, pravda-li, co tuto vyvozuje znamenitý publicista, ale jisto je, že všady takových populárních veličin dosti. Jsou rovněž smělí i bezmyšlenkovitě povrchní. Také my jich máme nadbytek.

Jednou z nich chce patrně se státí p. Krejčí. Bůh uchovej, abych ho podezřívál, že chce konkurovati s Voltairem nebo s Haeckelem. Naše české poměry jsou maličké, a tak i naše malé veličiny jsou maličké. Ale smělým je do krajností a nad pomyslení povrchním také. Ba mám za to, že v těchto

vlastnostech nad své vzory daleko vyniká, nahraňuje tím, co mu schází na jich významu

S odvahou lepší věci hodnou pracuje pro čistou negaci náboženství, šíří nevěru a bojuje svým způsobem zvláště proti katolické církvi. Pravíme »svým způsobem«, neboť neútočí hrubými nájezdy, nezastírá úmysly své zástěrou vlastenectví nebo národnostní nebo jinou fangličkou, nehraje roli muže pochybnostmi a problémy světa zmítaného. Ne, mluví hladce, otevřeně, zpříma, obrací se s rozhořčením spíše do vlastního tábora nežli na církve a věřící. Staví se na povznesené stanovisko nevěrce, který s pověrami minulých dob úplně se vyrovnal, který na víru už ani se nehněvá, ale mluví o ní jako o věci minulé, mrtvé. Že ze své role někdy vypadne, není divu; tu býti těžko důsledným. Také nepravím, že netupí. Naopak, tak drzých urážek nevmetl hned někdo ve tvář celým stavům, ovšem i církvi, jako on. Ale on to činí klidně, jako věc, která je prostě faktem a se stanoviska rozumu a pokroku rozumí se sama sebou.

Že je velmi, velmi povrchním, nevchází nikdy do hloubky i nejserlosnějších otázek, vidíme z každé stránky, již popíše. Největší problémy lidstva jsou mu hračkou, nejhlubší zjevy lidské duše méně než dubnové počasí. O důkazy pro svá tvrzení se ovšem nestará;

ví, že by je oslabily. Napadne-li mu přece někdy, aby podal důkazu, sestaví si libovolně takové předpoklady, že důsledek z nich potom jakoby samozřejmě plyne. A tak všechno plyne hladce a pěkně, jakoby to jinak ani býti nemohlo. Počítá ovšem na stejnou povrchnost u čtenářů. On má svou určitou osobní filosofii, svou naprosto jistou vědu, svou samozřejmou historii, má zkušenost ze svého okolí, svých stejně pohořelých, dle nichž posuzuje celý svět má jistou sčítlost, píli a též jisté nadání; a tak se mu filosofuje až radost. Kde kdo stačí, aby jeho filosofické, vědecké a historické problémy mohl bez námahy sledovati, a čím méně ví nebo čím méně má soudnosti, tím lépe.

A tak není pochybnosti, že p. Krejčí má všechny vlastnosti, aby se stal populární osobou a prorokem nové lepší budoucnosti, a to tím více, že za ním a nad ním stojí klika, která je všechna jeho a po čertech málo se ptá po vědě, pokroku, mravnosti, náboženství. Jí každý revolucionář je vítaný, tím spíše, dovede-li své řemeslo pěkně a rozhodně. Nad to se při té válce ani nestřílí, ani nestaví barikády, i není nebezpečí.

Pan Krejčí, trváme, přeroste brzy svým učitelům, panu dr. Masarykovi, Herbenovi a comp., přes hlavu. On toho i zasluhuje, neboť je upřímnější, smělejší a systematictější. Je

vůbec zralejší, je plod z plodu V něm vyrostlo, co páni zasívali. Ale také ovoce, které p. Krejčí u mělké a nepokojné intelligence, u socialistů a anarchistů ducha zplodí, bude hroznější.

Jeho brožurka: »Náboženství a moderní ideál člověka« hlásá dokonalé beznáboženství. Měli-li bychom ji porovnat s některým po věstným plodem literárním, postavili bychom ji po bok M. Nordauovým »konventionelném lžím der Kulturmenschheit«. Ony též hlásají morálku zoologickou, vědecký názor na život, ovšem dětinsky naivní, hlásají čiré bezbožectví, viní většinu lidí z licoměrnictví, prohlašuje kněze za nevěrce a nemravy atd. Pouze tón p. Krejčího není tak hnusně šmokovský, nýbrž spíše tón absolutního vědce. Ubohý český národ to zaplatí, a velmi draze Běda, přijde-li doba těžké zkoušky. Zničená víra, podlomené zásady mravnosti, nejistota, sobectví učiní z něho dům bez základu, strom, jehož kořeny jsou zpuchřelé. Bude to horší pád, nežli bylo husitství u nás, v Německu protestantismus, ve Francii revoluce, a než ten, který dnes vidíme u odkřesťaněné společnosti ruských středních a vyšších stavů

A pozorujeme-li, jak klika, jejíž p. Krejčí je jedním z mluvčích, je u nás silná, agitační, úskočná, tyranská a cynicky bezohledná, děsíme se věru o existenci a vývoj národa. Vyplní

se snad na nás slovo historické, že když jsme se ubránili jakž takž cizím nepřátelům, pobili jsme se sami. V husitismu mečem, v utrakvistismu rozbrojem vnitřním, nekázní a nemravností, v českobratrství a protestantismu fanatismem, licoměrnictvím a němčourstvím, dnes lehkomyslným boucharonstvím, mělkostí u pojmání nejsvětějších zájmů lidstva, vzájemným se ubíjením a nevěrou. Znamená-li víra disciplínu rozumu, mravu a pořádku, znamená mělké bezbožectví zničení této disciplíny a začátek anarchie v zásadách věroučných i mravních

Beznáboženství je vládou nerozumu, a proto všady, kde panovalo, řádil anarchismus. Dějiny jsou toho patrným důkazem. Beznáboženství je vládou pudů, neboť kde vládne, není více absolutní pravdy mravní. Dějiny jsou toho patrným důkazem. Beznáboženství je největším snížením člověka a společnosti, neboť kde vládne, není více motivu ke snahám šlechetným, obětavosti, dokonalosti. Dějiny jsou toho důkazem. Beznáboženství je vládou bezcharakternosti, neboť schází podklad k charakteru. V době atheismu dal římský císař od vzdělané a nevěrecké společnosti uctívat svého koně za boha; a ona ho ctíla. Beznáboženství je vždy spojeno s hmotářstvím a následkem toho stupňuje snahy po časných dobrech do té míry, že tam, kde vládne, pa-

nuje boj všech proti všem. Dějiny jsou toho patrným důkazem. Beznáboženství bylo vždy úpadkem a zahynutím národů, neboť Bůh ne může strpěti národa bezbožeckého. Dějiny jsou toho patrným důkazem. (Viz obšírně »Stimmen aus M. Laach«, XLVIII., p. 372 n.)

Rozklad v části české společnosti doka-
zuje, že hlásání beznáboženství nezůstává bez
účinku.

Kdo tedy hlásá beznáboženství, dopouští
se zločinu nejen osobního, ale zločinu na ná-
rodě I zahrávání si s bezbožectvím jako vě-
deckým nebo filosofickým sportem je zločin
na společnosti páchaný. Všichni lepší duchové
lidstva jsou v tomto soudě za jedno.

Bez náboženství, dí Walter (»Naturrecht
in Politik«, p. 237), nemůže žádný stát ob-
státí. Ono proniká všechny obory života duchem
povinnosti. Ono obsahuje v úctě před právem
každého, vznešeného i nízkého a slabého,
pravý element společenský. Posvěcuje pří-
sahou svazky lásky a věrnosti, které vážou
krále a poddaného. Staví se po bok nejvyšší
moci, doplňuje ji, mírní, osvěcuje a chrání
vážnou výstrahou před zneužitím jejím. Po-
vznáší poddané ke ctnosti a svobodné k po-
slušnosti. Zachovává národům oživováním
mysli mladistvou jich sílu a chrání před
vyschnutím ducha a srdce, když vadnou a
odumírají. Jest základem rodiny a nutné v ní

kázně a piety. Slouží soudům v přísaze k nalezení pravdy. Bojovníku na poli válečném dává odvahu k smrti. Sbližuje bohaté a chudé, oněm vnucuje povinnost lásky, těmto povinnost vděčnosti. Všecka postavení života povznáší k vyššímu stanovisku a zušlechťuje je. Víra jest nejsilnější pouto, jež státy a národy udržuje. Běda tomu, kdo je ničím a kdo si je zničití dá!

K o n e c č i p o č á t e k ?

I.

Brožurka p. Krejčího, hlásající čiré beznáboženství, vyšla z dílny »Času« a »Záře«. To ji charakterisuje. Ale dlužno říci, že se od obou liší: od »Času«, že v ní více nerozumu nežli perfidie, od »Záře«, že v ní méně sprostoty.

Pan Krejčí rozsuzuje stav náboženství v naší době. Mluví prý se mnoho o náboženské krizi, totiž přestane-li dosavadní víra, a jaká bude víra budoucnosti. Této krise popírá. Náboženství vymírá vůbec; co přijde, nebude více náboženstvím, ale něčím zcela jiným. Tedy žádný počátek nového náboženského vyznání, nové opravy církví, přizpůsobení se vědě a pokroku, ale konec všeho, co má s vírou co činit. Budoucí člověk bude úplně bez víry.

Že vůbec dnes ještě náboženství existuje, je dle p. autora politování hodným dědictvím devatenáctého století, které z licoměruosti a bídného stavovského egoismu zadrželo dílo, které Voltaire a jeho druzi bystrým rozumem a vtipem vykonali, osvobodivše ducha od pout víry. Intelligence doby Voltairovy zbavila se víry způsobem prý co nejsnazším. Byli s ní hotovi od té chvíle, kdy Voltaire a jeho druzi vtipem a bystrým rozborem jim ukázali, že dogmata odporují rozumu a jsou absurdní.

Tak asi p. Krejčí. Najednou, jako když šupiny s očí spadnou, poznali: ale pro pána krále, vždyť dogmata jsou absurdní! A bylo u nic: po víře Mám za to, že si dodali: to jsme byli oslové!! Ne, tenhle Voltaire je chlapík. Pár vtipů a rozbor dogmat a už ví děli, že všechna dogmata odporují rozumu. Do XVIII. století nikomu to nenapadlo, nikdo dogmata víry nerozebíral, nikdo námitky proti nim nevymýšlel: až se tu objevil jako deus ex machina Voltaire. Historie sice říká, že o potření dogmat maraš pokoušeli se pohané po tři sta let mečem, filosofové svým rozumem a vtipem, sektáři všech dob svými hádkami a fanatickými boji, ale p. Krejčí o tom ani muk. Křesťané osmnáct set let byli stádem bez rozumu a vtipu. Teprve Voltaire dostal osvětlení. A několika vtipy a prostým rozborem

dogmat byl s vírou hotov. Ten kouzelník divuplný! Věz tedy, vědo, že nežili a nepsali ani Justin M., ani Clementové, Augustin, Tomáš Akv., Suarez a jich odpůrci, nežili a nepsali filosofové arabští a tisíce jiných. Voltairem přišel na svět vtip a bystrý rozum. Díky tobě, vědo, že jsi ho poslala. Pozdě sice, ale přece.

Pan Krejčí pokračuje, že jakmile Voltaire promluvil, ihned intelligenti poznali, že náboženství je chytrým výmyslem kněžské kasty, která jeho pomocí chce udržovat lidstvo v duševní tmě a porobě. Právěho historického názoru o vzniku a podstatě náboženství neměli. Mythos jim byl holou pověrou... Pravý vzdělanec však domníval se býti vysoko povznesen nad potřeby, jež ukájetí je úkolem náboženství. Jeho životním principem byl rozum, též rozum, jenž ukázal mu nesmyslnost dogmat.

Bez pozitivní víry byli dávno nejen členové konventu, ale i obrovská většina těch, kteří hájili starý monarchicko-feudální režim a umírali zaň pod guillotinou. Nevěřila takto ani šlechta, nevěřili ani světáctí kněží a salonní abbeové, kteří tvoří typickou figuru v životě předrevoluční Francie. Tedy i v církvi odumírala víra. K zničení světovládné moci Říma stačiti se zdálo už jen pouhé silné fouknutí. Doba víry a pověry, tvrdili vzdě-

lanci a filantropové oněch dob, je navždy ta tam, rozum a filosofie spojí všechny národy v jedinou šťastnou rodinu. Byl to naivní optimism. Jen bretoňský sedlák ještě věřil a bojoval, neboť mu tak kněží a šlechta namlouvali, za starý řád v domnění, že bojuje za Boha a svou věčnou spásu.

Taková byla situace víry dle p Krejčího. Něco pravdy na tom ovšem je. Ale v tom právě vězí smělost a bezmyšlenkovitá povrchnost, souditi z toho mála lehce, že trochu vtipu a pavědy stačilo, aby víra umřela, a domýšletí se do čtenářstva, že je stejně nevzdělané a povrchní. Kdo jen poněkud nahlédl do spisů Voltaireových, máje i dost malé vzdělání vědecké a theologické, ví, že mimo hloupý vtíp neobsahují nic, co by stálo za přemýšlení. Na školách bohoslovných bývají to hodiny největšího gaudia, když professor se snízí, že přečte některé jeho námítky proti dogmatům a sv. Písmu. Že nebyl ani filantropem, ukazují špinavé jeho peněžní obchody na dvoře pruském, tak že si ho i Bedřich zhnusil. Že by Robespierre, Marat, Danton a vůdcové revoluce byli osvícenci, filantropové a bojovníci za práva a blaho lidu, může věřit, kdo nečetl ani stránky z dějin revoluce francouzské. Jací to byli osvícenci a bojovníci svobody, kteří nic jiného nečinili než vraždili, drancovali, vášněmi se

opájeli, aby za pár let shýbli hřbet pod absolutismus napoleonský a ve válkách napoleonských povraždili na 4 milliony lidí? Ne, to nebyl osvícený rozum ani filantropická ušlechtilost, to byly rozvázané pudy zvířete, které s vírou svléklo i lidskost. Takové události otevřely tisícům zahravačům si s nevěrou cčí; pan Krejčí o tom neví. Pro něho, ví-li o nich, jsou to asi jen nahodilosti, které nemají žádného hlubšího podkladu. Že je to ovoce vlády rozumu bez Boha, o tom nemá tušení.

Ale snad grandiosní činy věřících probudily v něm hlubší myšlenky. Skoro veškeré kněžstvo padlo smrtí mučednickou nebo úpělo ve vyhnanství, i ti salonní abbeové úpěli v bídě a chudobě. Občané, markýzové, mužové a ženy vzdělaného a prostého lidu v tisících a tisících umírali za svou víru, obětovali statky, hynuli v žalářích, dávali důkazy ctnosti a velikosti duševní, nad nimiž žasl každý, kdo měl ještě smysl pro velikost a krásu. Dějiny tohoto mučednictví nyní se vydávají (viz „Vlast“, XX, p. 619 n) Co v lidstvu je velikého a vznešeného, tu se ukazuje Ctnosti, o nichž nikdo před revolucí nevěděl, zaskvěly se v září, jež někdy oslnila i bídné osvětáře. Kdysi, abych uvedl jediný příklad z tisíců, vedeny jeptišky, stařeny bělovlasé i mladé dívky, které dosud v nemocnici sloužily lidstvu, na popraviště Ničím

ovšem se neprovinily, leč svou vírou a svou sebeobětavostí. Vezeny na káře zpívaly »Salve regina« radostně, jako nevěsty jdoucí k oltáři Osvícenci a osvícenky revoluce, tyto hyeny v lidské podobě, mívali zvykem, doprovázeti oběti své křikem a tancem a opíjeli se krví jejich, řvouce jako zvířata kolem popraviště. Vidouce tyto anděly v podobě lidské, umkli; i divé ony ženy, z nichž nevěra a vášně byly učinily zvířata, zaplakaly. Postavte vedle kteréhokoliv z těchto mučedníků Voltaira, za jehož mravní ničemnost každý počestný Francouz ještě dnes se stydí, nebo jiného osvícence, kdo nezačne před takovými protivami vážně přemýšlet o víře a ctnosti, o hlubokosti přesvědčení, o něčem velikém, mocném, vznešeném, co tkví v rozumu a srdci? A mezi těmito trpiteli byli vzdělanci, obsahující svým duchem veškerou současnou vzdělanost lidskou. Pan Krejčí neví o tom nic; to vše je mu bezvýznamné, pověra do lidu kněžími vštípená, egotismus stavovský, licoměrnost. Vždyť Voltaire a jeho druží rozumem a bystrým rozborem ukázali nesmyslnost dogmat! Ti všichni umírali a trpěli, že nevěděli tolik jako Voltaire, nebyli osvíceni jako on, »byli půdou nedosti připravenou pro myšlenky filosofů«, umírali a trpěli za fantom!

Kdo dovede se přenést přes grandiosní

zjevy lidských dějin s tak lehkou myslí a povrchností, může leccos tvrdit, ale píše směle a povrchně, bezmyšlenkovitě a — nízce.

Ale snad má p. Krejčí vážné a dostatečné příčiny, které tyto zjevy vysvětlí a ukáží, proč náboženství, ač Voltaire ukázal rozumem a bystrým rozbořem nesmyslnost dogmat, ač umíralo, ano bylo skoro už mrtvé, nezemřelo. Slyšme.

O oněch zjevech mlčí chytře O víře dříve asi takto Náboženská otázka byla jen napolo rozřešena Předně proto, že revoluce šla s hora (Revolucionáři a pařížský lid byli patrně vrchol francouzské společnosti! Pozn.) Co na tom, že kněžím nevěřila intelligence? Církev nepotřebovala se báti, neboť věřily miliony lidí. Šlechta a intelligence považovala osvícenost za privilej svého stavu. Z egoismu, aby lid se neprobudil k vědomí svých práv, udržovali v lidu víru. Tak jednala i buržoasie, nabyvši moci.

To je jedna z příčin, že víra ještě se držela. A tuto nelogičnost nerozpakuje se p. Krejčí podávat svým čtenářům! Svobodu rozumu intelligenti měli, nebo jinak by Voltaire a jeho druzi nemohli ukázat rozumem a bystrým rozbořem nesmyslnost dogmat. Veškerá intelligence, slyšeli jsme právě, byla bez víry. Aby tento rozum přišel k vládě a

do lidu, dělali revoluci. Ale jakmile statisíce lidu postříleli, začali lidu namlouvati víru: Ptáme se: tak co vlastně chtěli? Proč revoluce, proč tolik spisů? Pro sebe nevěru a vládu rozumu dávno měli, chtěli je dáti lidu, a přece zase nechtěli! Chtěli sociální štěstí a vymanění z pověr a otroctví a nechtěli! Buď ti to osvícenci, kteří poznali po 18 stoletích temnoty najednou nesmyslnost dogmat, byli takovými tupci, že nevěděli, co chtějí, že zároveň totéž chtěli a nechtěli, anebo logika p. Krejčího kulhá. Jiného východiště tu není.

Druhá příčina, proč náboženství v 18. století nevymřelo, byla, poučuje nás p. Krejčí, že osvícenci nepočítali s citem lidu. (Tedy přece jen zase chtěli lid osvobodit! Na jediné stránce tří protivy za sebou. Pozn.) Mysleli, že stačí ztroskotat vtípem a bystrým rozborem dogma a pověru, ale zapomněli na kořeny, jimiž tkví víra v lidu, na cit. Člověk, který má potřebu náboženství, vytvoří si je za každou cenu, i kdybyste mu nad slunce jasněji dokázali, že dogma je nesmysl, udělá si je — z citu, z citové touhy.

Tu to tedy máme! Revolucionáři zapomněli na cit! My se nedivíme, neboť oni při vraždění citu neměli. Ale že se lid dal z citu po víře mučit a střílet věř kdo můžeš. Před okamžikem jsme slyšeli, že lid věřil. Nyní slyšíme, že ho osvětlili a že si udělal víru

z citu. Měl tedy lid víru nebo neměl? Na téže řádce tvrdí p. Krejčí, že ji měl, a zase že jakoby ji nemaje, udělal si ji z citu, z touhy po náboženství. Tak co, měl či neměl?

Náboženství má kořeny v citu! To je úžasně filosofické. Lid měl touhu po náboženství, a proto si je učinil. Toužíme po tom, co známe a milujeme. Stará filosofická zásada, ode všech uznaná, dí: nihil volitum, nisi cogitum. Abych mohl něco milovat, musím to nejprve znát. Pan Krejčí to dělá naopak: on nejdřív miluje něco a potom si to teprve učiní. To je asi tak, jako kdyby slepice nejdříve snesla vejce a potom se z něho, z téhož vylíhla.

U nás neosvícených má víra kořeny v lidskosti, hlavně v rozumu. Poznáváme, že je příčina všeho Bůh dobrý a velký, a potom ho milujeme a plníme jeho vůli. A tak pravda je, co dí církev: Deus ipse auctor pietatis.

II.

Slyšeli jsme, že lid z citu vytvoří si náboženství. Ještě nemá představu toho, co miluje, nemá předmětu, ke kterému by se cit odnášel. Ale nějak ten cit povstane. Jak, to se neví, ale povstane. I učiní si představu Boha z tohoto citu a miluje ho z citu. A to

neodolatelně a proti nesmyslnosti nad slunce
jasnější. Divno, proč psi nemají náboženství.
To jsou dokonalí tvorové! Mají cit a mnoho
citu. Byli psi, kteří ze samého citu pošli na
hrobě svých pánů. Mají též představy obraz
nosti: Proč si nevytvoří též představu Boha
nebo aspoň nějakého pána, kterému by se
klaněli? A my ubozí smrtelníci nerozumní,
z téhož citu děláme si náboženství, Boha,
který je falešný, pouhé nic, fantom, vytvořu-
jeme si dogmata a pověry už po tolika tisíců
let. A co se nastudujeme a namoříme! Tak
se bídně klameme, i pekla se bojíme. A tihle
psi nic. A nechodí na universitu, ba ani do
obecné školy. Nemají potřebu učinit si Boha;
jen člověk tuto nešťastnou vlastnost má. Pan
Krejčí sice ne, ale ti jiní. Jsme to politování
hodní tvorové. Kdyby Bůh byl, mělo by to
aspoň smyslu, ale není ho, Voltaire a osví-
cení revolucionáři ho odstranili, dokázavše
vtipem a osvíceným rozborem, že ho není, že
to je bludná, pověřčivá mátoha. A my z citu
neodolatelně si ho utvořujeme, pak ho mlu-
jeme a dáme se pro něj střílet, guillotinovat
jako bretoňští hloupí sedláci. Ó, že nejsem
psem! Jak bych radostně štěkal na měsíc!
Co duševních bojů, co pochybností měli bychom
uspořeno!

Tedy lid z citu neodolatelně vytváří si
náboženství!

Tím nechceme význam cítění, ve kterém se též projevuje povaha lidská, a tudíž i nutnost náboženství, podceňovati. Je pravda, že mnozí srdcem přivedeni byli k poznání pravdy. Je známo slovo Chateaubriandovo, o němž hned bude řeč: »ma conviction est sortie du coeur«. Ale dodal: »j'ai pleuré et j'ai cru«. Utrpení drahých duší obrátilo zrak jeho k Bohu, jejž byl opustil. Ale to byla jen milost. Obrácení dělo se rozumem, ba, pane Krejčí, nadpřirozeně! Sám dí, že je *déçu* à de grandes lumières surnaturelles. Rovněž je pravda, že jednostrannost osvícenství, kteréž rozum učinilo jediným vládcem, přivedla reakci, ale to proto, »že onou jednostranností porušena byla rovnováha duševní«, tedy že bylo nepřirozené. To vše uznáváme. My jen protestujeme proti naivním tvrzením a vývodům, jakoby věřili z citu. V citu kotví náboženství proto, že kotví v celém člověku. Celá bytost lidská je stvořena, ohraničena a svědčí tak o tvůrci, Bohu. Platí tu slovo Aristotelovo, že člověk je bytost náboženská. Ale rozum je poslední a nejvyšší instancí, která to poznává. Cit je mohutnost tělesná, v něm náboženství jako souhrn pravd kořeny své mítí nemůže. Rozum nutí k víře, ovšem rozum neřestmi nebo bludy nespoutaný.

Mezi tímto lidem byli, soudě dle auctora, patrně i rozumem osvícení revolucionáři a jich

potomci. Nebo na předešlé stránce jsme slyšeli, že lid v millionech věřil. Ten si nepotřeboval náboženství tvořiti, jelikož je měl. Tvořili si je tedy ti už osvícení, kteří od dogmat, vědou, rozumem a skutečností nad slunce jasněji odpravených, byli osvobozeni. Mezi tento lid patřili vzdělanci, nebo, jak dí p. Krejčí s povzdechem, filosofie racionalistická a materialistická byla odplavena vlnou romantiky. Mezi romantiky byli přece i vzdělanci. Učlínili tak z citovosti. Neužívá pan auctor slova »lid« vždy tak, jak toho potřebuje?

Ale ta jasnost nad slunce, s kterou Voltaire dogmata rozumem, vědou a skutečností odpravil, byla přece tak jasná! Nad slunce jasnější! Vážený pane Krejčí, vyznávám vám, že za tak naivní nemám osvícence ani já sám, ač věřím, že mají mnoho, velmi mnoho naivnosti, že by dnes nad slunce jasněji vědou, rozumem a skutečností se přesvědčili, že bohyně Venuše na nebi není a zítra zase v ni uvěřili, třeba že cit neodolatelně je k tomu nutil. Ne, za tak naivní je nemám. Spíše věřím, že při té jasnosti nad slunce bylo přece trochu nejasnosti. Také nevěřím, že by byli takovými ošemetníky a licoměrníky, aby z pouhé touhy po poslušnosti mass Boha vymyslili, za jaké je p. Krejčí prohlašuje. Připíšme tedy vše nešťastnému citu, ať už se má věc jakkoliv.

A nyní slyš, světe, dál! Přes všecku jasnost, nad slunce jasnější, přišla reakce a tato reakce byla nutná, zdvihla se s touž zákonnou nutností, s níž po každém příliš prudkém vzplanutí převratných idejí dostavuje se reakce.

Kdyby toto vzplanutí bylo vzplanutím proti bludným idejím, měla by slova smyslu. Ale byly dle auctora jasny a pravdivy jako slunce. Kdyby reakce proti nim byla slabým vzplanutím dohasínající lampy, ještě by se dala s logikou srovnat. Šlo by to těžko, neboť jasnost vtípu a rozboru nesmyslných dogmat pana Voltaira byly nadmíru jasny. Ale mohli bychom si mysliti, že silou víry povstal protiproud. Však tomu dle p. Krejčího není tak. Reakce šla v těsné souvislosti s ochablostí a vystřízlivěním pokolení revolucí zklamaného. Či povstává reakce z ochablosti sil? Kde svítí nesmyslnost dogmat jako slunce a panuje ochablost celého pokolení, tam nepovstává, soudíme-li po lidsku, se zákonnou nutností vzplanutí protiproudu.

Toho se chopila reakce, pokračuje auctor. Podařilo se jí zmásti lidi, u nichž cit a fantasie mají převahu nad rozumem a zastaviti tak na čas neodvratné vítězství vědy. To byla druhá příčina, proč se vrátilo náboženství, ač rozumem, vědou a skutečností nad slunce jasněji bylo odpraveno.

Prosím laskavého čtenáře, aby si uvědomil, že nyní slovo reakce má jiný smysl nežli v řádce předešlé. Prve znamenalo protiproud, citový, všeobecný protiproud, který povstal proti »jasnosti nesmyslnosti dogmat«, z »všeobecné ochablosti«; nyní znamená osoby, zpátečníky, bojovníky za starou tmou, kteří tohoto proudu zneužili. Máme tu dvojitý význam téhož slova. V logice to sice není dovoleno, neboť povstávají čtyři termíny a syllogismus »neklape«, však panu Krejčímu to pomohlo. Tím uznal, jelikož zapřítí ji nelze, jasnou historickou pravdu, že po revoluci povstal protiproud — s tou nehodou ovšem, že mluvil o ochablosti pokolení — a zároveň dosáhl toho, jakoby velkolepý rozkvět víry byl dílem reakce ve zklamaném, ochablém národě.

Tvůrci a vůdci reakce ještě jednou vyhráli. Byli jimi prý hlavně básníci. Ve Francii byli jimi Chateaubriand a Lamartine

Hle, hle! Dva lidé zastavili proud vědy a osvícenosti v celé zemi! Podivuhodní lidé, skoro jako Voltaire svým vtipem a jasným rozborem dogmat. Ostatní milliony byly patrně zase slepým stádem!

Jak to svedli? Ukázali pravdu dogmat, existenci boží? Bůh uchovej! Nesmyslnost dogmat byla nad slunce jasnější! Jak tedy?

Dělali básně a romány. »Probouzeli vzpomínky na středověk, stavěli ho do poetického

a barvitého světla, snažili se dokonce i katolicism učinit lákavým po stránce umělecké,«
dí p. Krejčí.

A co dí dějlny literatury? Jedno z prvních děl Chateaubriandových: *Essai sur les revolutions anciennes et modernes* je ještě plno pochybností (1797). Jeho další dílo: *Génie du Christianisme* znamená plné obrácení. A toto dílo že je báseň a opěvá středověk, že je to dílo citu a mystiky? Pan Krejčí ho nikdy neměl v ruce a mluví do větru. Z románů nejslavnější jsou *Atala* a *Les Martyres*, ale oba jednají o době nebo na místech pohansko-křesťanských. Tedy ani tyto své doby nejpopulárnější knihy neměl p. Krejčí v rukou.

Chateaubriand byl mimo to takový odpůrce despotismu napoleonského, že jeho vstupní řeč do akademie byla odmítnuta a on poslán do vyhnanství. On byl také prvním mužem, který otevřeně vystoupil proti Napoleonovi. (Ottův slovník naučný.)

To byl jeden z mužů reakce!

Pan Krejčí dí, že působení reakce absolutistů státníci rádi viděli, neboť hleděli všecky stopy svobody vyhladiti. Nu, pane auctore, Chateaubrianda rádi neviděli!

A Lamartine? Byl ovšem básníkem grandiosním; byl z rodiny něžné a zbožné. Byl sám zbožný a plný víry. Ale kde opěvá středověk? Snad v »Meditacích«, jež měly

největší úspěch? Nebo v »Smrti Sokratově« a jiných? Že byl mužem reakce? Spisovatel knihy »Histoire de Girodins« byl reakcionářem? Pane Krejčí, mluvíte jako slepec o barvách. A vy se nerozpakujete mluvit jako o reakcionáři o muži, který v revoluci tolikrát nasadil svůj život na záchranu vlasti? Přečtěte si aspoň to, co stojí o něm v »Dějinnách nové doby« od dra. Jana Kryštůfka. Jsou to grandiosní činy, neméně než jeho básně. A přišel, ač byl nejpoblárnějším mužem Francie, při tom o všecko. Ale svému přesvědčení, svým ideálům, své víře zůstal věren. Lamartine je nyní uznán za největšího básníka Francie, a to už něco znamená. Před takovými velikány ducha měl byste mít trochu více úcty, vy ctiteli ničemného a nevzdělaného Voltaira.

Státníci viděli, dí p. Krejčí, rádi reakci, jenže seděli mezi nimi hlavně osvícenci Voltairovi. Těm bylo vítáno prý náboženství, soustava představ a bájí, jež učí lidi neklásti velké váhy na bědy časného života, nerozumovat, ale slepě poslouchat vrchností. Řízeny touto morálkou nebudou se massy bouřit. Náboženství bylo tedy státní raisonou. Neznaboh je podezřelý, nebezpečný, revoluce schopný, jenž nemaje v úctě auctority božské, nectí ani auctoritu světskou. Byli to tedy mužové, jimž účel posvěcuje prostředky. Pan

Krejčí to ví. Nuž, my mu nechceme odporovat. Zná své lidi. On ví, že všichni absolutisté jsou macchiavellisté. A Francie byla po celé devatenácté století absolutistickou!! Já to nevím, ale vyvozují to důsledně ze slov spisovatelových. Kdo nevěří, ať si přečte historii. Čtenelé p. Krejčího věří mu asi na slovo.

Tak osmnácté století se přepočítalo. Slunce pravdy se zatemnilo. Ale jen na čas. Ani nejhorší absolutistické a klerikální reakční záchvaty nemohly zastavit postup vědy a myšlení! Zvolna, ale jistě vyjasňovalo se nebe, když chmury reakce začaly prchat. Ale trvalo to po celé devatenácté století.

Bylo to tedy hanebné století. Vyjma zastupců a hlasatelů atheismu, kteří byli osvícení a nejspíše též jediné čestní, jako Voltaire, Louis Blanc a j., nešťastná země nosila plémě licoměrníků a netečníků. Licoměrníky byli všichni ti, kteří náboženství snažili se udržet v massách lidu, jelikož sami nevěřili. To byli, soudě dle předešlého, šlechta, vládní kruhy, abbéové, buržoasie a p. Sami nevěřili ničeho, nebo stále méně a méně. Ostatní velká většina lidí byli netečníci k víře a problémům života. Potom tu byly jen ještě černé massy lidu, který stál na půdě víry. Nikdo k nim nové myšlenky nad slunce jasnější, myšlenky vědy a rozumu, dosud nepřinesl. Zatemnělci a nevzdělanci!

Kam patřili asi velicí duchové, kteří vytvořili grandiosní katolickou literaturu devatenáctého století, mezi nimi i Chateaubriand a Lamartine? Kam missonáři, kteří půl světa vzdělali? Kam světci, kteří v nemocnicích, žalářích, mezi malomocnými, deportovanými a jinde věnovali se Bohu a lidstvu, dostupující nejvyšší na světě možné mravní dokonalosti? Buď byli licoměrníci, nevěřící co hlásali, nebo macchiavellisté, držící se zásady: účel posvěcuje prostředky, buď temnou massou, kteří o nových myšlenkách ničeho nevěděli. Neboť netečným nebyl zajisté ani Nicolas, ani de Maistre, ani Montalembert, ani Stolberk a tisíce jiných. Vyber si, čtenáři, a vraď si je kam chceš. Jiné kategorie není. A nad touto mravní pakází a tupou massou vycházelo denně slunce a osvětlovalo po sto let bídné století. Skloň se před velikostí této psychologické a historické vědy. Je neméně čestná jako hluboká

Co tuto řečeno o licoměrnosti a netečnosti osmnáctého století, nevymysleli jsme my, ale p. Krejčí. Páni liberálové, co jste žili od roku 1800 až do roku 1900, jděte se poklonit slovutnému spisovateli. On to jest, jenž konstatoval, že jste všichni licoměrníky, nejen obhájci, ale skuteční praktické zásady: účel posvěcuje prostředky, že všechny vaše fráze o svobodě, o právech lidu, o moci z lidu a p. jsou lži v ústech vašich.

My bychom vás bránili rádi, ale pan Krejčí je duchovním synem vaším, vyflákejte mu tedy sami, neboť máte k němu otcovské právo. Já se nedivím jeho synovské úctě a vděčnosti k rodičům, neboť si vzpomínám na atheistické Římany, jak zabíjeli klidně své otce a matky, nejen slovem, ale skutečně. Patří to k vládě osvětleného rozumu, od dogmat osvobozeného.

III.

Devatenácté století bylo tedy stoletím licoměrnictví a netečnosti vzhledem k náboženství.

Než osvětlená věda a rozum konaly své dílo neúprosně dále. Nové soustavy povstávaly, nové objevy se děly. V soustavách filosofických nalézalo se ještě slovo Bůh, ale znamenalo už jen prý holý abstraktní pojem, nikoliv nejvyšší bytost. Každým novým poznatkem přírodní vědy odtržen kámen z budovy církve. Přesná smyslová zkušenost ji drtila. Tak asi p. Krejčí.

Z uvedených slov dlužno činiti důsledek: všichni praví zástupci vědy byli nevěreckými osvícenci nebo se jimi vědou stali. Zkoumáme-li syllogismus, který takového filosofování je podkladem, dostaneme asi následující:

Maj : Každý filosofický a vědecký objev a pokrok ruší dogmata víry;

mín : Atqui v dogmatech leží bytnost víry.

Ergo: Každým filosofickým a vědeckým pokrokem ničí se víra. Quod erat demonstrandum. Mimochodem z toho plyne, že věda, která toho nečiní, není vědou. Její zástupci jsou buď hlupáci nebo licoměrníci, kteří píší proto tak, že jsou za to placeni. Pan Krejčí to praví také výslovně.

Pan filosof může se dáti zapsati do disputací, bude >v pytlí< při prvním syllogismu, a dále nedojde. Že se tak dá všecko dokázati, není divu. Jen že nesmí při tom býti nikoho, kdo má rozum a zná logiku.

Kdysi pravil, — a měl to býti vtip — že víra znamená věřit, ať je to pravda nebo není. Tuto víru musíš mítí, milý čtenáři, chceš-li státi na výši exaktních fakt vychvalované této vědy.

Ona dí dále: Smysl pro dějinný vývoj srovnával náboženství a poznal, že všechna jsou dílem lidským a že mají pravdu jen relativní. Tyto výsledky vědy vnikly do lidu a způsobily, že víra sama odumírala, aniž by bylo na ni zvlášť útočeno. Tomuto vlivu podlehl i ti, kteří z nečistých motivů hleděli víru udržeti. Věřící lidé, slepě přijímající učení církve, stali se bílými vranami. Filosofové a básníci, kteří koketovali s náboženstvím, měli

leda jen cit náboženský — nešťastný cit, už je tu zase! — ale víry v dogmata mítí nemohli a neměli.

Co chceš, čtenáři, namítat? Tak to stojí černé na bílém, je to patrně fakt exaktní vědy! Nemohli mítí a neměli víry v dogmata. Oni o sobě sice dí, že věří a že ona věda je humbug, trpěli za to, ale náš prorok se jim podíval do mozku na jeho záchvěvy a do srdce, i konstatoval: lež je to, co mluvili a psali, holé koketování. Já, p. Krejčí, to vím. Logika dle svrchu uvedeného příkladu Mohl bych stejně oprávněně říci: pan Krejčí není atheistou, neboť nemůže jím býtí a není jím. Jen tedy s tím koketuje z přičin, na něž nechci hádati.

Věřící lidé stali se bílými vranami a před chvílí bylo jich milliony, že církev nic se nebála! Ale proč tedy tolik křiku proti klerikalismu! Pro pár bílých vran!

A věda prý nebyla ani útočna, víra sama sebou umírala. Pane spisovatelí, mějte slito-vání a nechte umírajícího v pokoji. Vždyť platí u všech vzdělaných lidí, ba i u surových, za nehumanní, umírajícího dobíjeti nebo se mu posmívati. Ani do očí mu to nikdo neřekne ze soustrasti. Prosím tedy o laskavou soustrast pro umírající víru. Račte se obrátiti na pole vědy!

Věda neútočila! To je zase historická

pravda! Nejspíše neútočili ani revolucionáři! Slyšeli jsme před chvílkou o »vtipech« Voltairových, za které dnes věda se stydí, ale to nebyly útoky! Útokem nebylo vraždění katolíků, vyhnání kněží, násilné zavírání kostelů, odjímání škol. Víra sama odumírala. Francouzské školy klerikální byly proto nejspíše zavřeny že neměly žáků! Rozkošná historie! Ale musíš věřit, čtenáři, neboť to je věda. Kulturního boje nikdy nebylo! To jsou hloupé tlachy klerikálů! Víra odumírala sama sebou.

Že každé náboženství je dílem lidským, dokazuje věda rovněž. Patrně ta věda, o které právě podali jsme ukázky. V božství Kristovo věřeno až do osmnáctého století. Ale učenci devatenáctého století zasedli za stůl, a hned našli: ale pro pána krále, vždyť to není pravda! Kristus byl pouhým člověkem! A hned začala víra odumírat! Jen ten nešťastný cit zůstal. Dnes už nikdo v božství Spasitelovo nevěří, leda staré baby. Na strassburgském sjezdu, který se tam letos konal, nebylo přítomno 35 000 intelligentů, ale 35 000 starých bab! A ani ty snad nevěří, neboť dogmata jsou absurdnost. Nemohou věřit! Kdyby neměly tolik citu, byl by už vůbec konec. Ale staré babky mají tak citlivé srdce! Je divno, proč tolik věhlasných vědců se namáhá dnem a nocí, aby božství sv. církve katolické po-

valili. To jsou blázni! Kdo to jak živ slyšel, aby se střílelo do člověka už mrtvého! Či má ta vyhlášená věda zlé svědomí a hledí si je uspokojiti? Prosíme tedy znova o lidskou soustrast. Račte tedy laskavě o katol. církvi vždy mluviti jako o zemřelém, vždyť jí více není. Rcete — s radostí, chcete-li — ať odpočívá v pokoji!

Náboženství umřelo tedy. Pan Krejčí mu zvoní umíráčkem. Toble aby se dozvěděli učitelové, že dělá kostelníka! Prosím vás, buďte opatrnější! Jedná se o vaši reputaci.

Každý poznatek vědy vylámal prý nový kámen z dogmat. Brunetière, francouzský akademik, kterým p. Krejčí ještě není, ale kterým co nevidět se stane, řekl sice, že věda udělala bankrot, ale on se klamal. Nešťastný cit ho přemohl. Jeden z největších vědců minulého století Pasteur věřil podobně jako Cuvier a jiní velicí vynálezci a odhalovatelé tajů přírody, ba dokonce jako bretoňský sedlák, ale to nemohlo býti pravda. Leda že zase přemohl je nešťastný cit.

Tato věda, pane Krejčí, se pyšní slovem: *ignoramus* (v sedmi případech) a *ignorabimus* (ve třech případech); a tyto případy patří k největším problémům světa, činí tedy význání přímo zdrcující; ale proč je tak upřímná a naivní! Ale p. Krejčí rozumí všemu, jemu bystrý rozum Voltairův vykládá všecky zá-

hady lidské nad slunce jasněji. Patrně má zvláštní intuici všebožeckou.

Není tedy divu, že víra přišla do agonie. Ale umírala přece jen dlouho. Věřící lid zcvrkal se stále víc a více, a to bez »útočnosti« (!) pouhou silou poměru a života. Byl to totiž život sám, který působil protinábožensky. jeho síla a zákonnost. A sice více působil než síla filosofů. Ovšem Voltaire pouhým vtipem byl už dříve všecky dogmata popravil.

Jak se to stalo, že síla a zákonnost života odzvonily víře, a to více nežli »neútočnost« vědy, filosofie, revoluce? V čem jevila se tato síla a zákonnost života?

Nerač, milý čtenáři, zapomenouti, že se jedná o věřící lid, který se scvrkal. Nuž slyš: děti viděly, že jejich otcové a matky nevěří, co v kostele a ve škole hlásá kněz, a že podle toho nežijí. Když dorostly, necítily potřebu žítí dle příkázání církve, existenci nadsmyslného světa neviděly dokázanu. Věda a život mluvily spíše proti němu. I nevěřily. Jen mocí vlády bylo náboženství udržováno. Odvykly mu, vyrostly z něho, zvláště, a to více váží, přestaly nábožensky »cítiti« a žítí.

Zloповěstný cite, už je po tobě! Konečně tedy! K čemu také milovati absurdnost, nic, jež neexistuje, mít sympatie k nicu a toužit po nicu! Umřel sám sebou. Šlo to logicky silou života. Jen v jedné věci není dosud

jasno. Jednalo se, jak jsme podotkli, o lid, věřící lid, který se zcvrkal. Ale děti viděly, že rodičové jejich a kněží nevěří v náboženství a nežijí dle něho. Ten věřící lid, který se zcvrkal, věřil a nevěřil. Pane spisovateli, to je ta logická síla života? Mně se zdá trochu nelogická! Ale necht' si! Zároveň tedy věřili a nevěřili a tak se scvrkali.

Jisto je, že lid se zcvrkal a zcvrkal, až na to zemřel, úbytěmi patrně, zcvrkáním se. A tak náboženství je nyní mrtvo, úplně mrtvo. A nevstane. Kdyby bylo poraženo, mohlo by vstáti; ale vyžilo se samo, stalo se k životu neschopným. Síla a zákonnost života je zabily. Díky Jupiteru je vyhráno! Klerikalismus je ten tam, jen ho pochovat ještě, aby nekazil vědou a logikou očištěný vzduch, neboť síla a zákonnost života mohly by tím trpěti. Povstal by snad zase cit a bylo by po vymoženosti. Ale nestane se. Kostelník už mu odzvonil, už jen třeba hrobaře.

Výsledek celého tohoto procesu, trvajícího po devatenácté století je, že jeho postavení k náboženství bylo, jak dí rozhorleně náš filosof, jedinou velikou lží. Ubohé století pokroku a vědy! Vidíš, to máš za to, že jsi se tolik vědecky namáhalo! Jsi jediukou velikou lží. Prabídné jsi lhalo! Sto let jsi lhalo! Zlořečím ti, bídné století, ty bezectný lháři!

Kdo jednou lže, tomu více nevěříme.

A století devatenácté lhalo sto let a bylo jedinou velikou lží vzhledem k náboženství! Pane vědci, máme mu věřit? Máme mu věřit, že nelhalo také svou vámi vychválenou vědou a filosofií, svým socialismem a anarchismem? Vy mu věříte? Považte, takový hanebný prolhanec! Prosím vás, nevěřte mu!

Já jsem mu dříve věřil hodně a domníval se, že některé jeho vědecké výsledky mohly by snad přece mít něco pravdy v sobě. Srdečné díky za poučení; nyní budu skeptičtější. Kdykoliv uslyším boucharonské chvály jeho: já jsem století vědy, já drtím kámen po kameni z dogmat, já, já jsem všechna pravda, tu si pomyslím: mlč, lhář! Z úst p. Krejčího to mám, že jsi sto let lhalo. Kdo v jedné věci tak hrozně lže, tomu i v jiné nevěřím. Jdi si k p. Krejčímu, ten má takovou vševědoucí intuici vědeckou, že ti uvěří.

IV.

Století devatenácté bylo ve svém postavení k náboženství jedinou velikou lží. (Proložené písmo je od p. auktora.)

Vládní kruhy honosily se vědou, ale lid udržovaly ve víře, dle jich přesvědčení překonané. Buržoasní liberalismus byl sice protináboženský, ale přestal býti útočným ze sobeckých zájmů, aby proletář se sociálně neprobudil. Vlády i buržoasie považovaly

náboženství za prostředek k uhnětení lidu. Bojovaly proti kněžím, jichž nemílovaly, ale smrtící ránu dáti jim nechtěly. Liberál byl eo ipso odpůrcem církve, útočným, bojovným. Aby zakryl svou bezcharakternost, že s církví tajně na potlačení lidu je spojen, změnil pojem liberalismu v »snášelivost« ke všem vyznáním. Tak p. Krejčí.

Slyšeli jsme, že prý náboženství odumíralo samo silou a zákonností života, ba že věda a filosofie nebyly útočny. A teď slyšíme, že liberalismus je eo ipso útočným a bojovným. Tak si to zase nějak v myslí srovnej, milý čtenáři.

Ale síla a zákonnost života působily dále: náboženství odumíralo. Však klerikalismu vedlo se dobře, a to zcela přirozeně prý. Uvnitř víra umírala, ale zevně klerikalism rostl a se organizoval. A v tom je vrchol lži devatenáctého století. Zase slova p. Krejčího

Trochu lži při tom asi bylo jako všady na světě. Že pod slovy »snášelivost ke všem vyznáním« skrývala a skrývá se lež, víme nyní z auktoritativního pramene. Srdečné díky! Ale že by odumírající, ba mrtvý organismus církve tak se zmohl, že moc papežství se obnovila, že směla dle p. auktoru vmetnouti lidskému rozumu v tvář políček nesmyslného dogmatu o neomylnosti a Bismarka citovati do Canossy — pane Krejčí, co tuto díte, ne-

zdá se mi více pouhou lží, to zdá se mi nepsmyslem. Kdyby p. auctor jen trošičku hlouběji chtěl viděti poznal by, že umírající neroste, nesílí, nedělá divy, ale hledal by jiné příčiny, proč víra na venek rostla. Ale on toho nepotřebuje. On si snadno vyloží vše, největší zjevy jsou mu hračkou. Ký div, že mu stačí pro mohutnění náboženství: lež klerikalismu. On má svůj systém: náboženství je mrtvo, náboženský cit pominul. Ale víra mohutní. Není to tedy víra, ale pouhá zevní organisace. Příčina nemůže tedy býti jiná lež. Punktum!

A tato lež přešla i do dvacátého století. Náš prorok se durdí, že ač nikdo nevěří, nikdo potřeb náboženských nemá, nikdo plně nábožensky necítí a nežije, že ač věda podává mu proti církvím dost zbraní, se jich vydatně neužívá a že církve a staré formy trvají dosud. Taková ztrnulost, zbabělost, strach a bázeň, toť věru k zbláznění! Což ten svět celičký se nic nestydí, býti takovým lhářem? Což není odhodlaných a upřímných lidí více? Národe, ty se nestydíš, nic nevěřit a přece trvat při církvi? Tak hluboko je v tobě zakořeněna holá představa o víře jako o něčem věčném? Nebud' přece hlupákem a lhářem! Já ti pravím, víra umřela, je po ní a věda nad světlo jasněji to ukazuje, tak se vzpamatuj!

Ale milliony lhářů a licoměrníků a zbabelců trvají v církvi dále. Bídny světe! Pane proroků, proklejte ho za to! Odstěhujte se na měsíc! Či vy jste s to chodit mezi námi tu, mezi takovou nemravnou cháskou? Opovrhňte námi, zřekněte se nás. Nejeme hodni vaší přítomnosti a pozornosti.

Však náš prorok se těší, že to dlouho nebude trvat. Každá lež má v sobě zárodek smrti. Lid říká, že má krátké nohy. Nelze si myslit, aby celé pokolení mohlo žít v rozporu mezi přesvědčením a vnějšími formami, zvláště že se jedná o věci nejvážnější. To mu dává útěchu. Naše století učiní této lži konec. Rovnováha mezi vnějším životem a vnitřním přesvědčením nastane. Nelze přece žádati, aby vnější formě víry, která umřela, obětován byl rozum a pravda. Jen logičnosti třeba!

To je víra! Věřit čili mít za to, že skoro všichni lidé jsou licoměrníci, že tisíce lidí nejúšlechtilejších bojují za pouhou formu, že tato se drží, jsouc bez obsahu, proti jasné vědě a útokům francouzských osvícenců, Bismarkům, revolucím pouhou nelogičností a bázní lidí, věřit, že proti tisícům katolických vědců, kteří se stkví na obzoru jako hvězdy první velikosti, věda je v naprostém odporu s vírou, že pouhá vnější organisace udržuje církev katolickou, i přes políček neomylnosti, toto všecko věřit, věřit, že víra je mrtva, ač rodí

světce, missionáře, tisíce lidí sebe obětujících, to všechno věřit, to je víra, jaké svět neviděl. My se před ní kloníme. Kdo při také víře, při víře v takovou nehoráznou lež věří ještě v rozum, v srdce, poctivost, v pravdu a spravedlnost, ten je akrobatem víry nebo sfyngou.

Aby dal svým tvrzením korunu, dí pan Krejčí, že celá ta lež na straně nevěřící a všechna vznešenost strany věřící není ničím než pouhým slovem. O pouhé slovo se jedná. Jen proto, že slovo náboženství je všem posvátné, jen proto je udržují. Pro jediné prázdné, úplně bezobsažné slovo všechna ta velká lež, to licoměrnictví osvěcených pro pouhé slovo udržuje se církev, kněžstvo, řády, ctnost a dokonalost v nich! To už je víc než akrobatství víry, to už je salto mortale. Kdybyste se mně dušoval, to vám nevěřím. Takovým naše století není. Můžete-li to věřit, věřte si to; já nevěřím, že najdete sto lidí, kteří vám uvěří, že v náboženství dnes nejedná se než o pouhé »slovo« pro prázdnou formu, že pro jediné toto slovo je náboženství ve školách, že pro pouhé slovo prázdné formy staví se kostely, zasvěcují se lidé nejvznešenějším úkolem. Spíše uvěřím, že ta vaše učencost, věda a rozum jsou pouhé slovo, naprosto prázdné slovo.

Spisovatel se táže, může-li býti nám i budoucím víra tím, čím byla věkům minulým. Nikoliv, odpovídá co nejrozhodněji, neboť

náboženství odporuje vždy více životu, mravním názorům a ideálům dnešního a příštího člověka. Nynější krise neznamenaá tedy počátek nějakého nového náboženství a konec náboženství vůbec.

Kdo by popíral, že křesťanská morálka odporuje ideálům mnohých lidí! Vidíme to denně. Kdyby odstranila církev desatero božích přikázání, snad by jim pak neoponovala. Ale ona nemůže, poněvadž nemá moci, odstranit Boha. Moderní člověk to může. On dí: nám Bůh překáží, on odporuje našim zásadám, nuž, tak ho svrháme, řekneme: není ho. Až vás, p. Krejčí, někdy slunce bude moc pálit, řekněte: slunce odporuje názoru moderního člověka o teple, odstraníme tedy slunce.

Myslím, že až dospějete se svými názory do posledních důsledků, že shoda mezi moderním názorem a Bohem se zase dostaví jako po francouzské revoluci, totiž on pokorně se Bohu podrobí. Dějiny o tom svědčí. Čtete apologii Tertullianovu. Se vším se tam shledá, i s cítem, i osvěceným rozumem, i tyradami na vědu, se vším. A Tertullian žil na konci druhého a začátku třetího století! Kolikrát se totéž pak ještě opakovalo!

Tím odbyli jsme první část dissertace p. Krejčího. Prozpytoval srdce ledví dogmat, Voltaireova vtípu a bystrého rozumu, nahlédl do duší všech lidí minulého století, a když všecko svou mírou změřil, ušil uvedený traktat,

jehož radostným evangeliem (poselstvím) je, že víra je mrtva. Nejdříve umřela v rozumech, potom v citu, a stala se tak total mrtva Zle pochodilo osmnácté století, byvši prohlášeno za velkou, jedinou lež Pan Krejčí mrtvého křísit nemíní, jednak věda není tak daleko, jednak zázraků dělat neumí On se vyzná jen v dívech co se týče historie, logiky, smělosti a víry ve špatnost dobrých a počestnost špatných lidí. Jiné náhrady náboženské také nechce: nuže, tak od nynějška zůstane svět bez náboženství vůbec. To je poslední plod jeho vyšetřování: pro moderního člověka ideál víry je: žádná víra. A tak tomu bude.

C o j e s t n á b o ž e n s t v í.

αὐτὸ τὸ ἀληθές.

(Plato, de Rep. 7, 533.)

V.

Příčina, proč náboženská krise se protahuje, t. j. proč církve a víra nejsou ještě úplně odstraněny, leží v dědičné bázní před slovem nesmírného dosahu (!). Toto slovo je prázdným slovem, je to bludem, ale dlužno býti šetrným k tomu, co tvořilo vrchol nejvyšších snah minulosti. Tak začíná v dojemné deklamací druhá kapitola Snad z lítosti nad dřívějším cynismem tváří se auktor jako pro-

testantský pastor chystající se k pohřební řeči nad zemřelým, kterého ctí, ale od kterého nemohl smrt odvrátit. Náboženství je tím nebožtíkem, jemuž věnována slza lítosti. Jest to prý vnitřní nutnost, která lidstvo neúprosně vede k tomu, aby se emancipovalo od církve. Rozum a věda ho k tomu nutí. Tataž nutnost vedla Římany dát se pokřtít a východany přijatí islam. Odtud též rychlé rozšíření obou.

Ó mudrcové a geniové minulých dob, že jste se nedožili dvacátého století! O divu, o kterém jste tolik přemýšleli, který nedovedli jste si přirozeně vysvětliti — zde byste slyšeli výklad obdivuhodný. Dvě slova a ozářen byl bys, veliký Bosuete a Lacordaire: vnitřní nutnost! Mezi rozšířením islamu a křesťanství není rozdílu. Ó historikové, kam jste dali rozum, že jste nepochopili, co leží tak na bíledni? Vnitřní nutnost! Vy mučedníci, proč jste se dali umučit za Nerona a jiných tyranů, proč pro víru za božství Krista v době arianské, proč umíráte za ni i dnes? Proč jste vy, apologeti, pali svá díla? Všecko bylo zbytečno! Zbytečny vaše zázraky, apoštolové. Vnitřní nutnost! Platone, Aristoteli, Seneko, Mark Aureli, vaše věda nepřivodila tuto nutnost? To je divné, vždyť to byl týž pokrok a prý ještě větší! Divná vnitřní nutnost! Někdy působí, jindy ne. A jak to, že mohamedanismus povstal v době křesťanství (570

po Kr.)? Znamenala víra vášní a koranu též pokrok? Schvalování smyslnosti a ukrutnosti též? (Schlegel, *Filos der Geschichte* II, 85) Zde byl tou vnitřní nutností „turecký harem“! A vy tisícové pohanských filosofů a státníků, vy nejsvícenější ze všech, vy jste tuto nutnost necítili? Vy jste prolili krev deseti millionů lidí? Vy, vy jste měli přece hráti roli Voltairů a Krejčích, vám nejdříve bylo nezbytnou nutností emancipovati se od pohanského církevnictví! (Obrovský material důkazný viz Hettinger *Fundamtlthlg.* I. p. 369 a n)

Rozdíl mezi šířením se mohamedanismu a křesťanství je naprostý, učí n. p. i Guizot (*Médt. sur l'état actuel de la relig christ.*, pag 145), Schlegel (l. c 71), tak učí vůbec veškerá věda

Zlatý filosofe, vy jste k nezaplacení! Jeden z největších problemu lidstva, psychologie, vědy rozluštil jste jediným slovem. O který marně dnes se snaží sta nevěreckých osvícenců, vy jste ho rozluštil. Vnitřní nutnost! Ohlaste to světu, ať vám staví pomníky. Nejtemnější záhadu, kterou bez pomoci nadpřirozených vlivů nemůže mnoholetá věda vysvětliti, vy jste ji osvětlil dvěma slovy, vnitřní nutnost! Dajte se zlíbat! A vy zatemnělci, kteří studujete v potu tváří dobu prvních století a jež vás nutí věřit, zavřete knihu, shasněte lampu: heureka, našli jsme

výklad: vnitřní nutnost. Missionáři, kteří pracujete za úžasných svízeli, abyste trochu vzdělanosti přinesli do Afriky a Asie a kteří často marně pracujete, jděte domů! Vnitřní nutnost po poučení a pokroku obrátí vaše černochoy sama. Nemám slov, abych vám vyjádřil svůj obdiv, p. proroku, za váš hluboký důmysl. Věřte, kdybych byl tak povrchní a ledabylý jako vy, kdybych nic nebyl četl v dějinách církve, nic z katolických missií, staletí trvajících, kdybych měl nad to takovou akrobatskou víru v nevěrecké vědecké báchorky jako vy, i já bych vám na tom místě uvěřil. Uvěřil bych, že 30letý muž z Nazareta, nechodivší do školy, tesař povoláním jenž umřel jako zločinec, vymyslel pokrok, o nějž marně pracovali největší hlavy a celé školy po tisíciletí a který nasycoval lidstvo po 20 století, a to takový, že dvanáct rybářů obrátilo jím svět — vnitřní nutností! (Viz Nicolas, Gottheit J K. p. 306 n. na doznáních Renanových)

Ale odpusťte, mně proti dějinám, jež znám, a jež vy úplně ignorujete, mně proti vědě, již znám a z které vy si děláte žerty, mně proti ohromujícímu dílu osvěty 20. století, které znám, a které vy za nic nemáte, mně, který snažil jsem se pochopiti nebeskou výši ctnosti a svatosti světců, a které vy máte za tupce nebo blázny nebo licoměrníky nebo oběti pověry, odpusťte, mně vaše slovo

nestačí. Mluvte je osvícencům ze svého tábora, vykládejte je studentům a socialistům a komu libo, mně bohudík neimponuje. Kdybych takhle mohl Tertulliana, Jana Zlatoustého, Origena, Justina m., Augustína, Lva Velikého, Tomáše Akv., Bonaventuru. Suareza, Duns Scota, Tomáše ze Štítného. Husa, Komenského, Cuvlera, Pasteura, Secchiho, Wasmanna, Pesche a million jiných prohlásit za hlupce, a Voltaire za jediného učence, snad bych uvěřil ve vás a vaši vnitřní nutnost. Ale toho nemohu, i počkám, až ta vaše vnitřní nutnost jako druhdy křesťanství přemění svět. Umru asi ve své temnotě, ale odevzdávám se osudu, Vy jste sice své věci jist, ale Voltaire řekl též: vy si nemůžete vysvětlit, jak dvanácte rybářů obrátilo k víře svět? Já vám dokážu, jak jeden člověk, já, obrátí ho k něvěře. A nepodařilo se mu, ač bořit je snazší než stavět a ač měl za spojence celé peklo.

Dále čtu, že postavití se otevřeně na půdu beznáboženskou jest pro dnešního člověka týmž velitelským požadavkem vnitřní pravdy, jako byl onen, jenž nutil prvé křesťany snášeti muka a vedl Husa na hranici. To je zase jedno ze slov, v nichž není vůbec pravdy, ani vnitřní, ani zevní. Křesťany vedla k víře milost a zevní důkazy, hlavně zázraky. Bylo jim podstoupiti z pravidla velký vnitřní boj a jich mučednictví bylo nucené, jehož se

báli, aspoň pravidelně. Často i odpadali z bázně před ním. O vnitřní nutnosti není tu ani řeči. Na to bylo jim věřit v tajemství nepochopitelná. K těm dokonce nic nenutí; moderní osvícenci berou právě z nich svou zbraň proti víře. Jejich námitky jsou tytéž jako dříve. Vědy k nim nepřidaly nic ani proti, ani pro, leda věda bohoslovná. Pan Krejčí ukazuje zase naprostou neznalost věcí. Po rovnávati Husa s prvními křesťany je nejen nevědomost, ale i bezbožnost. Hus měl pro sebe jen svou umíněnou pýchu, o pravdě svých bludných vět nebyl přesvědčen vnitřní evidencí svého nitra. Mezi Husem a mučedníky není žádné podobnosti. (Viz výb. Bretšnajdrovu brožuru a Lenzovu rozpravu o mučednictví Husově.) Věřím jen, že nevěrecké knihy, pýcha předsudky a zvláště špatný život vedou k nevěře; k bezbožectví pak jen zloba nebo abnormálnost mozku.

Náboženství nemá, čteme dále, s vírou co činit, poněvadž je její rozenou a smrtelnou nepřítelkyní. Jakmile se začne vědecky rozebírat, znamená to, že je mrtvo, že přišlo pod pitevní nůž. Náboženství je věc jednoduchá, kterou každý sedlák má a může sám si rozřešit. Žádná universita nemá mu do toho co mluvit. Buď uvěří v Boha nebo neuvěří. Rozum, věda a filosofie nemají při tom co činit. Prosté »ano« galilejských rybářů a mil-

lionů stačilo, aby povstaly velkolepé útvary církví Stačí prosté »ne« moderního člověka, a je po víře. Theolog rovněž tu nic neplatí. On učí víře, třeba v ní nevěřil, neboť je za to placen. Není-li náboženství hybnou silou života, není ho.

Když toto předešleme, otázka, co je náboženství, rozluští se sama.

Výborně! Existoval-li Karel IV., mám li duši, je-li nebe, k tomu, abych to přijal nebo zamítnul, není třeba ani rozumu, ani vědy, ani filosofie. Buď řeknu »ano«, a existují, anebo »ne«, a neexistují. Jakmile někdo o těchto věcech začne vědecky pracovat, je to důkazem, že jich není, že neexistují. Jak patrně, lze tímto způsobem vše dokázat, jen třeba si učiniti návštěví dle libosti. Ale věda tohle není, to je libovůle a bezměrná povrchnost.

Věda je prý víry smrtelnou nepřítelkyní. O tom nebudeme se hádat Uvádíme jen slova dr. Pospíšila, zajisté největšího znalce veškeré moderní filosofie a přírodovědecké vědy u nás, jenž dí: Křesťanský názor o světě je tak vysoko povznesen nad nauku materialistickou a pantheistickou, že jen nevědomost anebo zlomyslnost může tvrditi, že tento názor moderní vědou jest překonán. (Hlídka, 1896, p. 24.) Dodávám jen: a zaslepenost, která má novou hypotézu, nový systém, odkrytí síly páry, na-

lezení nového brouka nebo nového prášku na blechy za vrchol vědy. Ale o jedné věci dlužno se zmíniti. Jak je to možno, když věda je smrtelnou nepřítelkyní náboženství, že stačí prosté »ano«, aby milliony měli víru? Jak se to shoduje? K tomu je zase třeba logiky moderního člověka.

Rozum při víře nemá co činit! Kdo vyřkl kdy podobnou větu? Čtenář ani nevyjde z ustrnutí, čta, že věřit lze bez rozumu. Rozum nemá při víře co činit! Lidé poznávají, že je Bůh, poněvadž rozumem usuzují, že musí býti první příčina věcí kontingentních a věří církvi, která tomu učí. Čím to prosím dělají bez rozumu? Snad nosem nebo citem? A čím potom nevěří nevěrec? Nikdo z věřících lidí nemyslí, nikdo o víře nepřemítá, nikdo není trápen pochybnostmi? Všecky ty biblioteky knih, v nichž píše se pro a proti víře, jsou výplodem pouhého »ano«? Apoštolové nepřemýšleli o Kristu, nýbrž jen řekli »ano«! Které dítě první třídy je tak naivní a nedovtlipné, aby nevědělo, jaké práce bylo třeba, aby apoštolové se p ř e s v ě d č i l i, že Kristus je Synem božím? Které neví, jak Židům poukazoval na své zázraky, na ně se odvolával, řka: »Nevěříte li slovům, skutkům věřte,« (Jan 10, 38), a často marně? A rozum nemá s vírou co činit! Dříve my lit, potom věřit, dí sv. Augustín (c. Pelg. IV. 8.) Když nevěrec uvěřil, ovšem klamně a

falešně, že víra v Boha je bludem a věda nevěrecká že má pravdu, čím to učinil? Jak přišel k nevěře? Rozumem přece, vlastně nerozumem, ale i nerozum je v rozumu

A rozum nemá s vírou co činit!

I ten bretoňský sedlák, když mluví o své víře, mluví o svém přesvědčení, a k přesvědčení je třeba rozumu i podle učence Voltaira. I když věříme bez důvodů na auktoritu církve, přesvědčili jsme se dříve, že auktoritu má. U většiny lidí, zvláště mužů, náboženství záleží vůbec více v přesvědčení a v zásadách z něho plynoucích, nežli v citu nebo v něčem jiném. Vůle ovšem má na rozum jistý vliv, ona může budit nechuť k víře nebo zase k ní ho disponovat, ona jest to pravídelně, jež vede z různých příčin člověka k tomu, aby vyhledával důvody proti víře, které by mu učinily možným nevěřit, ale nikdy vůle není s to, přinutit rozum, aby věřil co uznává za bludné. Na venek může býti člověk lhářem, ale nikdy na dlouho, neboť to je nejen psychologickou, ale i fysickou nemožností.

I tajemství přijímáme na základě přesvědčení, že Ježíš Kristus je Bůh a že mluvil tedy pravdu, učiv nás jím

A přece prý rozum nemá s náboženstvím co činit! Přilnutí k víře je ovšem též kon vůle, ale nikoliv bez rozumu. Vůle může kon víry i diktovat, ale dřív nutně předchází pře-

svědčení, tedy rozum Co je důvodů třeba, aby někdo uvěřil! Bez dobré vůle to ovšem nejde Odpírali fariseové i zázraků, ale jak? Že je připsali ďáblu. Dříve našli si důvody rozumové. Ale tato dobrá vůle záleží jen v tom, neodpírat pravdě a milosti (Suarez, de f. VI, 8, 14.)

Na p. Krejč m máme zřejmý důkaz, jakého násilí třeba činit rozumu, aby někdo stal se úplným nevěrcem.

A rozum nemá s vírou co činit!

VI.

Náboženství je prý, čteme dále, soubor vnitřních a vnějších fakt. Vnitřní fakta záleží v tom, že v každého z mládí bylo vpraveno množství mythologických představ, a síce násilně, na základě auktority církve. Líčením hrozných trestů na pochybnosti učiněno náboženství něčím posvátným a hrozným. Úskočně a chytře bylo všem vnuceno v době, kdy duše byla měkká jako vosk. Nečekali, až bychom se mohli přesvědčit, neptali se nás, chceme li mít náboženství.

Tak povstalo v každém náboženství. Volám za svědky každého, kdo chodil do obecné školy nebo gymnasia, jsou-li tato slova pravdiva! Učení o pekle tvoří jednu jedinou stránku katechismu. O jsoucnosti boží, božství Krista a o jiných pravdách podávají se dů-

kazy dítkám a jinochům přístupné. Čekat s vírou až člověk doroste, je asi tolik, jakoby někdo žádal, že učit se řeči má býti ponecháno, až jakou si kdo zvolí, a cvičení se v ctnosti a v mravnosti, až bude-li kdo jednou chtíti je přijati. O hříchu nesmělo by býti řeči, neboť dokud nepřijmu Boha nebo nějaký mravní řád, nebylo by hříchu. Rodiče nesměli by trestat dítko za zlodějství a nemravnost, neboť nemohou věděti, bude-li jich synáček krádež považovati za hřích a nebude-li míti se socialisty majetek za krádež. Otec a matka nesměli by se před dítkami modlíti, neboť by jim vtiskli, vnutili náboženství. Ani úcty otcovské a mateřské nesměli by žádati, neboť není jisto, jestli syn uvěří historickému faktu, že jest jejich dítětem. Státní zákony nesměly by býti urgovány, neboť společnost nemá práva nutiti dítky k zachovávaní něčeho, co potom snad neuznají. Vědě nesmělo by se učit, neboť neví, přijme-li klučík, až doroste, fakta historická a vědecká. Ba ani umřít by otec nesměl a matka s dítkami za něj se modlíti, neboť by úskočně a chytře vnutila mu víru v Boha, nesmrtelnost duše, v spravedlnost boží, víru, které synáček snad nepřijme. Byl by to galimatias na světě! Než nechme toho.

Jak pozbýváme zase víry? Není prý při nejlepší vůli možno v ní setrvat. Hlas rozumu a života nedal se přehlúšit. Jednomu zů-

staly rány, druhý byl jako vysvobozen z okovů. Kdo hlouběji do víry vnikl, musili knihami a zvláštními osobami z ní býti vyburcováni. Prožili celý konflikt mezi rozumem, vědou a vírou a bolestně pocítili, jak ti, kteří ji hlásali, podle ní nežili a nižádné ctnosti neměli. Však ohromná většina je jako zrozena k bez náboženství; jí stačila poslední okolnost sama seb u. Slyšeli, že požadavky víry a morálky jsou nesmírné, a ještě neopustivše školních lavic, věděli, že nikdo nebéře je vážně. Viděli ve velebníčkově muži s břichem, milujícího pohodlí, nevynikající žádnou ctností; byli posíláni rodiči do kostela, kam rodiče sami nechodili. Viděli, že v nadpřirozené zasahování do života nikdo nevěří. Nikde neviděli, že by u lidí rozhodoval v jednání a snažení zřetel spásy věčné. Dle víry zasluhovali by všichni zatracení. Poznali dále, že i bez víry lze býti dobrým. Nyní nemám žádné potřeby věřit v Boha nebo v nesmrtelnost duše. Patrně byla nám víra z vně vnucena, nejsouc plodem našeho vývoje. Naopak, všechno hnalo nás od víry dál. Proto dlužno protestovat proti požadavku, že by náboženství mělo býti zachováno, jež uměle a jako cizí štěp bylo nám vnuceno, nebo že by za ně měla býti dána jiná náhrada. Těch, kteří pro zvláštní vnitřnou dispozici ztrátu víry bolestně pocítují, je tak málo, že nepadají na váhu.

»Proč bych měl zachraňovat něco, co jsem nestvořil, co mi bylo toliko uměle a bez mé vůle vpraveno a čeho jsem se silou vlastního vývoje zbavil jako překážejícího pouta a přítěže (p. 22)?« Tato slova uvádíme zvlášť. Kdo četl anarchistické spisy revolucionářů, pozná okamžitě, že jsou jim podobny jako vejce vejci: My jsme nynější společenský řád nestvořili, ale byli jsme uměle a násilně do něho vpraveni, náš vývoj vede nás jinam. Proto voláme: dolů s ním, zničte ho! Stejně dříve sebevrah. Mně se nikdo neptal, chci-li žít, život byl mi vnucen, ba snad úskočně nebo hříšně, snad dokonce proti vůli mých ploditelů, tak ho od sebe odhazují.

Pan spisovatel si při tom hraje, jakoby někdo na něm žádal obhajování víry. Nikoliv, ať si je s Pánem Bohem anarchistou, ale protestujeme, aby na ni podobným způsobem útočil, a to ne v zájmu církve ale v zájmu rozumu a člověčenství.

Nyní slovo o procesu jeho, o němž dříve, že je společný mnohým. Každý přizná, že je k ustrnutí povrchním a mělkým. Řekl bych, že tak soudí ne vážný vzdělanec, ale člověk, který nevidí dál nežli jeho nos stačí. Pan Krejčí jaktěživ neviděl klášter, neboť dříve, že nikdo nejedná se zřetelem na život věčný. Bříško velebného pána bylo vážným důvodem ztráty víry! Nezbyvá, než aby nejd. konsistoř

dala nařízení, že žádný kněz nesmí mítí bříško. Podle p. auktora měl by každý kněz každodenně mučiti se hladem a žízní, bičovatí, choditi bos, spáti na ulici, stále zoufale křičeti: je peklo. Bože, smiluj se, nikdy by nesměla nějaká vášeň strhnouti ho k hříchu. Musil by býti svatým každým coulem a hned od svého vysvěcení bez nejmenší chybičky, svléci naprosto přirozenost lidskou. Nepodaří-li se mu to hned, následuje z toho: nemá víry, nežije podle ní. Jak patrně, nemá p. auktor o povaze lidské tušení, neví nic o boji za ctnost a proti hříchům, nic o světcích, kteří kajícností, tedy po mnohých porážkách dospěli k vítězství. Problém o hříchu je mu španělskou vesnicí. Že Bůh takových požadavků nečiní, ví snad, ale líčí ho jako tyrana. — Proč asi?

On by ani nevěřil, kdyby každý kněz byl vtěleným Bohem a měl dar bezhříšnosti! On by mu krátce nevěřil. On na žádném knězi neviděl ctnosti. On nikdy neviděl, že by někdo jednal z ohledu na spásu duše. Všichni lidé jednají jen z egoismu, touhy po slávě a pod. Necítí p. Krejčí, že si dává nejsmutnější svědectví jaké si člověk vůbec může dát? Či takoví jsou lidé, s nimiž obcuje? O boji za dobro a ctnost ani zmínky! A přece veškeré dějiny přímo křičí, že život lidský je z velké části boj proti zlu a za dobro. Nikdy ni-

komu nebylo nitro lidské tak tajno, jako tomuto filosofu.

Pan redaktor popsal proces nevěry, jak se odehrává u lidí nemyslicích a povrchních. Známe moc špatných knih a lidí, ale dáti se hned nějakou chybou života nebo hypotesou vědeckou strhnouti k nevěře, svědčí o úžasné bezmyšlenkovitosti Ignorovati duševní staletou práci pro námitku tisíckrát vyvrácenou, je úžasná lehkomyšlnost. Konfliktu mezi vírou a vědou není, leč u těch, kteří ho stůj co stůj chtějí míti. Tvrditi, že všichni rodiče a učitelé se nemodlí, v Boha nevěří a dle víry žítí ani se nesnaží, je zase jedna z těch nepravd hrozných, které si pan auktor sám dělá. Patrně jakživ ani kostela neviděl. Či jsou to též samí lichoměrníci? Že by nikdo neviděl nadpřirozené zasahování boží do života lidského, je úžasná neznalost literatury, lidového podání života. I pověrčivost nevěrců, i sekty spirítistů a p. svědčí proti tomuto tvrzení. Nic není mezi veškerým lidstvem tak rozšířeno, jako přesvědčení, že mnohé události jsou trestem božím, mnohé odměnou. Proto lidé, opustivší víru pravou, dělají si pověry.

Na to hlavní p. Krejčí při líčení processu nevěry zapomněl: na hřích! Pramenem zavrzelosti není věda ani rozum, ale život, život hříšný. Mladíku, kterému proti hříšné nezřízenosti bojovati se nechce, je ovšem víra ne-

pohodlným poutem Tisíce mladých lidí prý stížení jsou venerickými nemocemi, p Machar veřejně líčil své noční prostopášnosti. Moderní zpustlost je důkazem že velmi mnozí žijí špatně. Potom ovšem Bůh je nemilou osobností Nikdo nechce býti špatným Víra a Bůh mu říká: jsi špatným, jsi bezcharakterním, i odhodí víru Za záminku vezme si vědu, o níž neví, leč pár námitek, a rozum svůj, jejž učiní absolutním; a všechny lidi, kteří se zdají jinací, prohlásí za lícoměrníky. Bez chyb a hříchů není žádný člověk, a tak něco na nich k omluvě své najde. Dnes najde i větší hříchy a vášně. A nevěrec je hotov. To je jeho vývoj! A je mu volno, aspoň na čas. Je-li při tom hodně bezmyšlenkovitým, povrchním, sebelibým, vemluvil li se ve špatnost všech ostatních, je li dost smělým, aby ignoroval vše, co v dějinách a lidstvu je velikého, vznešeného, ukojí své svědomí na dlouho. Ale bez pochybnosti nezůstane, neboť vše ho nutí k přesvědčení: je Bůh, je spravedlnost, je věčnost — αὐτὸ τὸ ἀληθές.

Snad si i namluví, že je dobrý i ctnostný. Nikoho nezabil, nekrade, mluví i o ideálech přirozených, které vzal buď z církve nebo věřícího pohanstva, všechno kritizuje a opravuje, a tak uvěří v sebe On vůbec nemá o ctnosti patřičného pojmu. Uzná on čistotu za ctnost? Nikoliv, neboť pud smyslnosti je mu přiro-

zenou vlohou, kterou dlužno ukojiti. Uzná pokoru za ctnost? Ani jí nerozumí, nýbrž rozhořčuje se proti ní. Uzná nábožnost za ctnost? Ani nemůže, neboť neuznává Boha. Uzná sebezapírání za ctnost? Ani v ně nevěří. Uzná lásku k bližnímu za ctnost a sebeobětavost? Nikoliv, nemá k ní motivu. Bude hlásati leda jen fráze o lásce k člověčenství; časem i z toho se vyzuje, neboť přičí se jeho názoru životnímu. Uzná útlý rozdíl mezi dobrem a zlem? Nikoliv, neboť je za hranicí mravní zodpovědnosti. Vše je pouhým přirozeným vývinem energie.

Že p. Krejčí process nevěry u mnohých dobře vylíčil, až na to, že to hlavní, hříšný život, opominul, věřím. Věřím též, že toto poslední opomenul, poněvadž to vůbec popírá. Věřím dokonce, že někdo stálým obíráním se nevěrectvím může do něho upadnouti bez neřestí, pod podmínkou, že ignoruje dějiny a nitro lidstva a vše dobré náboženské má za lícoměrnictví. Věřím, že lze míti velké pochybnosti a velké vnitřní boje. Ale i to mi patrno, že lidé, kteří takto k nevěře docházejí a v ní setrvají, jsou povahy lehkomyšlné a povrchní, nebo smělé a pyšné.

Je víra dětská, prostá, a je víra studiem nebo životem nabytá. Pasteur zachoval si víru neporušenou, Coppeé nabyl ji životem, Brunetière přemýšlením. U nás Palacký, Rieger,

Tomek přišli k ní též životem nebo přemýšlením. A tak tisíce jiných, jak to sami popsali. Kdo o nich čte, pozná aspoň poněkud, co je to víra a co lidské nitro. Pozná muže veliké, genie, vědce, myslitele.

Nechtí lidé činit co spravedlivé jest (Aug. De pecc. m. II. 17). Zde příčina nevěry! Viz sv. Pavel (Řím 1, 21.)

VII

Náboženství, čteme dále, je také fakt vnější. Jsou to církve a lidé, zařazení do matrik. Lidí, kteří by žili dokonale životem náboženským, vůbec není. Někteří věří, ale jen to, co se jim líbí, co se nepříčí rozumu, a plní jen to, co je nejsnadnější. Náboženství dokonalého není.

Nebudu se přiti o tom, že někde není opravdového života náboženského. Názor ten vyplývá z přesvědčení auktora, že každý je nevzdělanec, nebo licoměrník, nebo špatný. Jen proti jeho logice slovo, že proto není více náboženství vůbec. Stejně logicky bylo by lze říci: lidé neexistují, nebo není člověka, který by měl všechny duchovní i tělesné dokonalosti ideálu lidského

Jak udržují se náboženské společnosti? ptá se auktor dále. Že do nich dívky bez jich vůle vřadí. Z toho se pak vyzují. U valné části lidí, zejména nevzdělaných žen,

není už náboženství ničím jiným, než směsí hrubých pověr a mechanických úkonů.

Pověrou je auktoru ovšem i víra v Boha. O vnitřním životě i prostých žen, který často je nejen hluboký, ale vznešeně ideální, nemá ani tušení. On by mu vůbec ani nevěřil ani nerozuměl.

Jak povstaly jednotlivé církve? Přirozeně. Nadpřirozeného není v nich nic. Předně proto, že stejným právem mohl by mohamedán své náboženství vydávati za božsky zjevené nebo on se ve své víře zrovna tak narodil, jako já ve své. Každá víra tvrdí o sobě, že je od Boha. Nesmíme tedy věřit, co o sobě říká víra sama, ale co o ní praví věda. A nyní vypravuje p. Krejčí, co říká o tom »věda«, t. j. jeho věda. Jaká je, může si každý představit.

Odpovězme krátce Voltaire a p. Krejčí mohou zasahovati do věcí lidských, ale Bůh ne! Lidstvo je o tom přesvědčeno. všechna náboženství, jak sám Krejčí podotýká, tak věří, ale přece přičítá se to rozumu! Rozkošná logika! V jedné větě naprosto si odporuje. Historická věda dokazuje tuto pravdu o víře křesťanské zevrubně. Veškeré nevěrecké vědě nepovedlo se dosud vyvrátiti i jediný jenom fakt. Co si dal práce Straun, Renan, Harnach, aby vyložili přirozeným způsobem vznik církve, zázraby Kristovy, popřeli jeho bož-

ství, našli ve sv. Písmě bludy. Ale všecko marně! Každým novým objevem v Egyptě, Palestyně, Assirii a j. byla některá námitka, na které si tolik zakládali, vyvrácena a odmítnuta. Už jich jsou celé litanie; ale pan Krejčí o tom o všem ani muk. Nejspíše o tom nic neví. Že by jiná víra byla božského původu, nikomu tvrdit ani ve snu nenapadne. Jedině o církev katol. se jedná.

Poněvad všechna náboženství tvrdí o sobě, že jsou božského původu, následovalo by prý z toho, že žádná božského původu není. Výtečně! Vzpomínám si tu na pohádku o hloupém Honzovi, který ze dvanácti panen měl si jednu vyvoliti. Vyvolí-li si dceru královu, bude králem vyvolí-li falešnou, bude oběšen. Hloupému Honzovi prozradila moucha, která je ta pravá, tím, že si jí sedla na hlavu. Náš chytrý filosof by řekl: Poněvadž každá o sobě říká, že je dcerou královskou, tedy jsou všechny falešny. Není nad logiku.

Dále myslí p. Krejčí, že proto věříme v božství katol. náboženství, poněvadž jsme se v něm narodili. Auktor má patrně za to, že když katolíkům připsí tak hloupou řeč, učiní je směšnými. Gratuluji čtenářům, pro které psal!

V následujícím konstatuje p. auktor, že jednotlivá náboženství nejsou produktem národů, nýbrž dílem geniálních jednotlivců. To

je přímo báječně důmyslný objev, o kterém dosud nikdo neměl ani potuchy! Méně důmyslným objevem je, že prý jednotliví zakladatelé učili mythům a že kolem jich osob vytvořily se mythy

Dle toho byli by jednotliví zakladatelé vytvořily mythy. Avšak dějiny vypravují, že mythus je produktem lidového ducha pravěku toho kterého národa. Pan Krejčí si sám podrazil nohy, chtěje učiniti z křesťanství mythus, když se namáhal, aby ukázal, že náboženství není produktem národů, nýbrž genialních jednotlivců. Obeztříti osobu Krista mythy, je hypotese zastaralá aspoň jako vědecká hypotese. Pan Krejčí i ve své nevěře je hrdých pár desítek let pozadu (Viz Hettlinger Aplg. II. 261 n.)

Nebo má to znít, že učinili náboženství z mythů? Kdo je tedy zakladatelem náboženství řeckého a římského? Homer? Ale ten je jen spracoval. A pak dí věda že básníkem Illiady není osobnost jedna.

Učil Kristus mythům? Vždyť přece každý ví, že křesťanství je něco nového. Proč by byli židé Krista ukřižovali, kdyby byl učil starým mythům!

Scavětí Krista i jako historického zakladatele do jedné řady s Budhou a Mohamedem nedvažuje se žádný poněkud slušný historik; tím méně filosof nebo bohoslovec, poněvadž

toto srovnání ukazuje zřejmě nekonečný rozdíl, i je tak důkazem božského poslání Kristova.

O vnitřním hnusném obsahu Mobamedanismu a povaze jeho zakladatele viz Sprenger I. p 313 (Sr Renan, Averroes ... 1853; Weil, Moh. 1843; Vlast 1890, 270) Buddha je athelsta. (Viz Dahlmann, Burnouf, Schlagentweit a j.)

Pan Krejčí luští na to otázku, jak náboženství vzniklo. Věda, historie, sociologie a filosofie prý dí, že z lidské slabosti a touhy. Ze slabosti před hrůzami přírody a z touhy, vysvětliti si záhady života a smrti a to v době, kdy filosofie tyto věci nedovedla vysvětliti pro slabost poznání. Mizí, jakmile poznání roste, ano dostává se s ním do konfliktu.

Také věda nedovede sice vše vysvětliti, a'e z toho nenásleduje, že by musilo náboženství dále trvati, nebo věda zabráni, aby na tyto záhady byly dávány odpovědi mystické; touhu po odpovědi ukojí jinak. Jak, auctor neví; ale ví, že to nebude náboženstvím. Náboženství je takový výklad záhad, který odpovídá neosvícenosti a nedovzdělanosti minulých dob a mass lidu. Doba naše dá jiný výklad, který odpovídati bude vědě. A tento výklad nebude míti více formu náboženskou.

Tímto výkladem je největší zjev v dějinách lidstva definitivně panem Krejčím vyložen. Náboženství povstalo z hrůzy, z nevě-

domostí a z touhy po výkladu záhad života. Co může být snažšího, než tento výklad. Jen na tom záleží, je li pravdiv. Něco pravdy v něm ovšem je — ale ještě více povrchnosti.

Na nevědomost minulých dob je snadno cdvolávat se tomu, kdo o duševní práci jich nic neví. Kdo neví, že všechny moderní, novodobé systémy a výklady záhad světových byly více méně známy a zbudovány již ve starověku, snadno uvěří boucharonství s kterým vystupuje moderní nevěrecká věda, zvlášť vidí-li bytnost pokroku v technickém využitkování přírodních sil.

Hrůzy přírody jsou dnes zrovna takové jako před šesti tisíci lety, nebo příroda se nezměnila. Přes všechny pokrok hyne jimi dnes neméně lidí než dříve. Nemoci a smrt paoují neméně než dříve. Pokolení lidské je spíše slabší než silnější. Mají proto i tentýž účinek co do podstaty: ukazují, že člověk a celý svět e omezený, že někdo vyšší a mocnější nad nimi vládne, že věc pomíjející, proměnlivá, kontingentní není sama od sebe, ale že musí mít příčinu v něčem absolutním. Z hrůz přírody nepovstala víra v Boha, ale byly příčinou, že víra v Boha zvrhla se v uctívání přírody

Zádná věda neučiní člověka bytostí absolutní, neodstraní smrt, změnlivost, kontin-

gentnost ze života lidského a z všehomíru. Dokud tedy budou lidé vážně přemýšlejší, budou věřit v nejvyšší, absolutní bytost a klaněti se jí, i bude náboženství Dějiny nám vypravují o lidech ve starověku, kteří jedli a pili a ženili se a vdávali, t. j. žili bez Boha a mravnosti. Bylo to v době „hrůz přírody“ a neměli víry! Tito lidé odvolávali se už tehdaž pro svou nevěru a svůj život na vědu! Byli to materialisté jako naši nevěrci. A to v době „hrůz přírody“! A měli menší poznatky vědecké, než naši nevěrci! Není tohle divné? Z toho lze souditi, jak klassicky hluboký je důvod „hrůz“ pro víru minulosti a nevěru moderní osvícenosti. To první, co patří k vědě, je, aby člověk dovedl aspoň správný sillogismus. Bez logiky ani s čtělostí, ani nadání spisovatelské nenabudou nikdy vědecké ceny.

Člověk žádá si výkladu problému životního, čtu dále. To je ovšem pravda. Jen že ho nenašel. Proto Bůh se smíloval a poučil ho. Lidstvo tento výklad jednou mělo, ale hříchem jej ztratilo. Dějiny náboženských věr ukazují, že v nejstarších dobách měli lidé dosti dobrý pojem o jediném Bohu, pánu světa. Ale klesáním jich osvětovým, nejvíce pak mravním, klesala víra jejich buď v monoteismus, buď v pověry. Aristoteles dospěl aspoň zase k poznání Boha jako nejvyššího ducha;

Indičtí filosofové aspoň k pojmu nejvyšší bytosti a první příčiny. Dospěli k tomu rozumovým bádáním a nikoliv fantasií, nebo poesí, nebo citem (Preobraženskij, Chr. Ap^lg II. p. 11 n)

To ví každý vzdělanec.

Plné světlo přinesl Kristus. Jeho výklad problémů lidského života je dokonalý, jež chápe rozum prostý i vznešený. Všecka věda celého světa k němu nepřidala dosud ničeho. V hlavních základních otázkách a v řešení jich nepostoupil svět od té doby ani na krok v před, pravím, ani na krok. Prohloubila je, všestranně projednala, ale dále nepokročila. Moderní věda se o to pokoušela, hledala jiné odpovědi, jiné výklady, ale na konec řekla Ignoramus et Ignorabimus. Neřekla tak z pokory, jak p. Krejčí praví Pokoru na moderní nevěrecké vědě ještě nikdo neshledal, ale z nevědomosti! Zatemnila mnohé, učinila krok nazpět daleko za tisíciletí, postavila se na různá stanoviska pohanů v starověku, chtěla na základě jich pokračovati, ale učinila bankrot: Ignoramus et Ignorabimus

Ale to jen nevěrecká věda. Jest i jiná věda, a ta je čestnou dcerou víry. Člní si sice hypotheses bez ohledu na víru, ale nevzdává je za pravdu. Hypotheses neobhájí, ale pod jejím vedením nalézají mnohé jiné pravdy. Tato věda Bohu se klaní a mu slouží. Tato

věda s neúprosnou přísností zpytuje i základy katolické církve, život Kristův, ale poněvadž hledá pravdu, přijímá ji, když ji najde. Tato věda ctí Krista jako Syna Božího a jako největšího dobrodince lidstva, jelikož on položil základy k velikolepé budově nedostižné, evropské křesťanské vzdělanosti, na níž zahřívá se nyní už celý svět.

VIII

Výsledky vědy, dí p. Krejčí, jsou lidu příliš kruty, a proto dělá si raději náboženství. Před tím pravil, že požadavky náboženství jsou nesnesitelné, i že je tedy každý odhazuje a nutností života přijímá vědu.

Náboženství povstalo prý z mythu, jak vidíme v Iliadě, v národní epopeji řecké. Pak i u jiných národů splývá prý mythus náboženský s básnickým, jako u Indův, Židův etc. Před tím pravil, že náboženství není plodem myšlení celých národů, nýbrž jednotlivců. Mythus, pravil tam, povstal u národa, dokud byl na stupni divošském. Dle toho povstala Iliada a sv. Písmo u Řeků a Židů, když byli ještě národy polodivošskými, nebo prohlašuje Iliadu a židovské náboženské představy za mythus.

Ó, vy nesmrtelný učenci a filosofo! Iliada a sv. Písmo plod divošství!

Náboženský mythus vytváří se prý potom samostatně v mnohobožství a potom v jednobožství. Zrovna opak dí »historická« věda. Co vy tvrdíte, praví »předpojatí« písmaři, poněvadž by jinak jejich vědecké báchorky byly neudržitelné.

Chci krátkým důkazem posloužit.

Nejstarší kniha světa je Rigveda (vedle sv. Písma). Má jen jedno slovo pro »Boha«, kteréž všichni národové Indie podrželi, i když se rozdělili a mnoho nových bohů si učinili, kteří od sebe se liší, totiž slovo »deva«. Znalí tedy prvotně všichni jen jednoho Boha. Toto jméno přešlo do všech indoevropských řečí: deus, zeus, theos, tius, dievas, deus, deuos a j. A i potom, když si vytvořili národové mnoho bohů, jeden byl vždy nejvyšším a nejstarším. Varuna byl nejvyšším bohem Indů až do roku 1400 po Kr., oslavován jako tvůrce světa (5, 85), zákonodárce (7, 86) přírody, soudce všech (2, 28), odplatitel na věčnosti. Tento monotheismus se zachoval, nebo po něm zase Indra stal se nejvyšším bohem, před nímž ostatní nebyli nic. (1, 174). Pak přišel plný polytheismus. Když učenci indiští poznali jeho nesmyslnost, vrátili se zase k jednobožství, ale upadše v pantheismus, vytvořili Brahma. Znamená jednu bytost božskou, která je podkladem všeho, ovšem bludně ve smyslu emanačním. Ale tento Brahma žije

tímto způsobem jen v poesii. Buddhismus nebyl náboženstvím, nýbrž bojem proti kastovníctví brahmismu a filosofickou naukou, jak dojít k blaženosti. Lid přenesl staré bohy do buddhismu a Buddha stal se z nich prvním.

Náboženstvím Indů byl tedy nejprve monotheism, který u lidu zvrhl se časem v mnohobožství, ve školách filosofů v pantheism a materialism. (Pesch, Rlgbgr. p. 23.)

U Iraniů byl prvotním náboženstvím monotheismus. (Podrobný důkaz: *Revue des Questions historiques* XXVII. p. 51 n.)

U Řeků jsou bohy lidé mocí stupňovaní. Jednotlivá jména jejich značí činnost jednoho nejvyššího činného principu. Jediným bohem všehellenským byl Zeus, kteréž slovo znamená tento princip. Dlužno tedy vědecky za to mít, že prvotní vírou bylo jednobožství, které se změnilo v polytheismus. Zeus byl pozůstatkem z monotheismu. Slovo Zeus kryje se skutečně se slovem theos, deus, dyu. Plato našel zase původní jeho význam a určil velmi dokonale jeho bytost. Toliko stvořitele nenašel.

U Římanů stopy monotheismu jsou jasnější, nebo »otec Jupitr« je pánem nebe a země, řídí osudy bohů, i lidí i světa. Od něho pocházejí i bozi i lidé (Virg. Aen. 1, 254.) Po 170 let nebylo v Římě model, dí

Varro, nejlepší znatel starořímského náboženství (u Augustina, de civ. Dei IV., 31). Teprve ztělesněním bohů povstal úpadek.

Germáni byli z prvu monotheisté. Monotheistická forma jich víry byla původní, z níž povstal časem polytheismus (Grimm, Myth. I 293 atd.; Simrock, Myth. 3. 184. 334.) Simrok dle tamže: víra v jediného Boha tvořila podklad všech pohanských náboženských systémů.

Slované uznávají jediného Boha . . . Pána všech věcí a obětují mu oběti (Prokop. De bello Goth. III., 14.) Také původně lidských obětí nepřinášeli.

Semitští národové měli jeden kmen pro význam Boha, El, babylonsky Ilu, arabsky Allah. Všichni badatelé v assyriologii uznávají, že rozvoj náboženství šel s hůry dolů (Rawlison, The five gr. Mon III. p 23), až jich pantheon byl dokonale zalidněný.

U Phoeniciů, kteří uctívali síly přírodní, původní a základní pojem Boha záležel buď v osobnosti nebo síle, jež nad přírodou, nebo identicky v ní vládne. Tedy tak monotheistický. Trváním tato čistota klesala a kazila se v polytheismus. (Movers Phönicier I. 149 a 191 n.)

Egyptané, nejkulturnější národ starověký, byli původně monotheisté a klesli v polytheism dokonalý. (Rougé, Revue d. Qu. hist.

1878, p. 458.) Rougé mluví rozhodně; podobně Robiou: Původní víra Egyptanů v jednoho Boha je faktem, který dnes od veškeré vědy je uznáván. (Hist. ancienne des peuples de l'Orient 1862, p. 163.) Potom klesli ve mnohobožství. Pantheisty Semité nikdy nebyli.

Finové měli původně jednoho Boha a věřili zvláště velice v nesmrtelnost. Potom klesli v hrozný polytheism. (Castrén, Vorlesungen über finische Myth., Petersburg, p. 105 a 307.)

Číňané věřili původně v jednoho, osobního Boha pána nebe a země a všech dějů. On i ostatním bohům bere moc dle libosti. Jeho jméno je Chaug Ti, Nejvyšší Pán. (De Harlez, La Controverse I., p. 286 n) Klesali, až stali se vzývači hadů. Ale k tomu bylo třeba ne staletí, ale tisíciletí. Prvním kazitelem víry byl Khung-tse (550—479 p. Kr.), po něm jiní.

Však dosti. »Má these zní,« dí Creuzer (Symbolis I., XI) »Nejprve bylo čisté poznání a uctívání jediného Boha. Podobně M. Müller: Wiss. d. Spr. II. p. 395. Nejstarší víra jest nejlepší,« řekl už Cicero. (De leg. II., 16.), »neboť je bohům nejbližší« — —

Mythus křesťansko-židovský zvítězil nade všemi, dí p. Krejčí dále. Je prý prostoupený vlivy mythů egyptských a jiných, ideami nectné filosofie a nyní tuhne v dogmatech.

Proti takové »vědě« marno každé slovo.

Náš učenec pokračuje: Člověk jest na zemi nejvyšší organismus. jiná vyšší bytost se tu nikdy nezjevila, nikdo její působnost nepocítl. Zázrak nikdy se nestal a poněvadž se nestal, je nemožný. Také nikdo v něj nevěří. Kněží netroufají si více kázati o zázraku, očistci, andělich, svatých, pekle. Náboženský dualismus znamená prý svět pozemský a lepší nebeský, a vyvinul se z řecké filosofie a z hory Olympu, kde Řekové měli své nebe. To vše dělo se ze slabosti a malomoci, aby člověku poroučel a mu pomáhal. Nejvyšší bytosti jsou do nesmírná promítnuté postavy lidské. Čím dále jdeme do zadu, tím postavy bohů jsou hroznější. Židovský Hospodin byl horkokrevný, žárlivý vůdce, křesťanský Bůh »dobrý otec«, ale ve smyslu antropomorfickém. To trvalo daleko do moderní doby.

Sv. Justin, Tertullian, Augustin, Lev, Řehoř Naz., Tomáš Akv. a všichni ostatní představovali si dle p. Krejčího Boha jako dokonalého člověka s tělem a masem! Tak i Židé! Ach vy sv. Otcové a spisovatelé prvních století, proč jste psali své folianty, abyste vysvětlili tajemství Nejsv. Trojice, proč jste obhajovali proti pohanům duchovost Boha, vy mučeníci, proč jste se dali často právě proto mučiti? I ty, věhlasný Calderone, proč jsi dal do svých velikolepých dramát své roz-

pravy o Bohu nejvyšším Duchu, a ty, Dante, proč jsi psal své nebe, vy sněmy prvokřesťanské, proč jste odsuzovaly různé sektáře antropomorfické? Marně jste se namáhali! Vaše knihy neexistují, nebo p. Krejčí o nich nic neví.

Dále slyšíme, že si člověk stvořil Boha, aby měl z něho nějaký užitek. Tím povstaly potom prosby k Bohu a závislost na Bohu, princip odplaty a trestu. Koná dobro jen k vůli Bohu a varuje se hříchu z bázně před ním. To jsou však přežitky starých barbarských forem sociálního života. Skutečnost řád odměn a trestu nikde nevidí. Poněvadž zde není dokonalé odplaty, vytvoří se fikce záhrobního života a nesmrtelnosti. Je to výplod nejvelikolepějšího egoismu. Náboženský člověk nemůže snést, že by měl umřít a nežít dále. Nejdříve chce věčně žít, a z toho povstane, že si řekne: Budu věčně žít.

To vše je tak důmyslné, jako kdyby někdo učinil si ze dřeva modlu, na příklad hada (slyšeli jsme, že si člověk Boha stvoří), aby měl z ní užitek. Když si ji stvořil, modlí se k ní, aby mu dala to neb ono. I pocítí, že je na modle závislým. I začne se jí bát, nebo mu hrozí neštěstím a smrtí věčnou. Dává mu oběti Vida, že nekoná modla spravedlnost, řekne si: Aha, ty mi ji dáš až po smrti, patrně budu věčně živ. I povstalo ve-

likolepé náboženství egoismu. Tak si vytvořil Plato a Aristoteles pojem Boha, tak Augustin a Tomáš Akv. ! Tak filosofovali velcí indiští idealisté ! Čtenář se až stydí !

Ale jsou tací, kteří stvoří si Boha jako nejvyšší bytost, vyzbrojenou vší mocí a všemi ctnostmi. A když tu nábožný člověk si vzpomene, že je úplně odvislým od něho, že Bůh váží každou jeho myšlenku, stává se hysterickým jako fakiři, šílení derviši, mučeníci a světci prvních století, poustevníci středověcí (poustevníci žili ve středověku !), flagellanti, protest pietisté ; to jsou praví a dokonalí příslušníci víry. Tím vzniká pro sociální život velká škoda.

Na štěstí nebylo a není takých lidí mnoho. Chytne-li taková horečka celé národy, jako ve válkách křížáckých, netrvá dlouho (Deset let p. Krejčí ?) Ostatní lidé neberou to tak vážně. A tak ideálů svých víra nikdy nedosahuje, nebo jsou nemožny.

To vše ostatně pominulo, a co zůstalo ještě z víry, mnoho neváží, nebo náboženství je leda trochu dressury, nebo osobní zájem, nebo výjimečné rozpoložení osamělého myslitele. Ohromná většina vzdělaných lidí žije bez víry.

Jak musí býti těžko stát se nevěrcem ! Ani bych byl nevěřil, kdybych to nečetl zde černé na bílém, jaké násilí musí činit si člo-

věk, jaké úžasné nesmysly do sebe vtlačí, jak hluboce rozum a lidskou důstojnost nížítí. aby mohl žítí bez víry. Nyní pochopil jsem teprve dokonale pravdu sv. Písma: Blázen pravil v srdci svém, není Boha, a slovo sv. Pavla k Římanům: Protože poznávše Boha neoslavovali ho jako Boha, aniž mu děkovali: ale marní učinění jsou v myšleních svých, nebo pravíce se býti moudrými, blázný učiněny jsou . .

IX.

Chceme ukázat, jak povstalo náboženství. Sněm vatikánský stanovil, že Boha lze jako prapříčinu a cíl všeho poznati přirozeným rozumem a to jistě. (K Řím. 1, 20). I kdyby tedy Bůh se nebyl zjevil, lidstvo nebylo by athelstickým. Pravda ovšem je, že lidé zachovali si všady paměť na ráj a první zjevení Boží, ale i bez něho víra v Boha by povstala. Nevěrecká věda to nejen doznává, ale zjevení popírá a zjev, že u všech národů je víra v Boha. přirozeně, ovšem nerozumně, vykládá. (Viz: Vychodil, Musil, Kadeřávek a j.)

Faktum je, že všichni lidé věří v Boha. Nevěřci jsou výjimky. Že Bůh existuje, řekl Cicero, je pak zřejmo, že pochybují o zdravém rozumu toho, kdo to popírá. (De nat. deor. II, 44). Proto o nich stále mluví, jeli-

kož má strach, dí jinde. (Srov. I, 31) Chtěl bych poznati spravedlivého, střizlivého, stříd mého čistého muže, který popírá Boha a nesmrtelnost duše; ale není ho, dí La Bruyère (Caract 16). Mohou-li býti jednotlivci, kteří v nevěru se vemluví, mohou býti a jsou školy, které berou si za úkol dokázati, že Boha není; ale pravda jest, že vždy bylo všeobecným přesvědčením lidstva: je Bůh, a že toto přesvědčení ještě dnes jest všeobecným. Věda vůbec není schopna dokázati, že Boha není; ona může leda pochybovat.

Národa nebo kmene bez víry v Boha nebylo. Nevěřci prohledali celou Afriku, Asii, Ameriku, aby našli takový kmen, někdy vítězně volali do světa, že ho našli, ale brzy ukázalo se, že se mýlili. že povrchnost a předpojatost zaslepila jim oči. To stvrzují Roskoff (Das Relig. Wesen der roh. Naturvölker p. 1 n.) de Quatrefrages (Das Menschen-geschlecht (II., 216), i M. Müller (Einleitung in die vergl. Relig.-Wissenschaft p 51 n), Th. Waitz (Anthrop. der Naturvölker I, 324). Viz též Vlast (XX. p. 58 n) Že ateismus odporuje hlasu lidské přirozenosti doznávají i nevěrci jako Cabanis, Hellwald a j — Byl-li nalezen kmen s nízkými a hrubými představami o Bohu, byl to kmen mravně sešlý. Ospravedlňuje se tu slovo sv. Augustina: U nich přirozenost jest přespříliš zka-

žena (In Joa. tr. 106 n 4) nebo Clementa Alex.: Odložili všecken stud před pravdou (Strom 5, 13). Když Sir John Lubbock osmělil se toto faktum popírat, byl ihned všeobecně dosvědčen z bludu. Byl to Rousseau se svými »rozkošnými divochy«, který vodil za nos a tolik vědecké ostudy jím způsobil; nebo jím svedení dali se po nich na honbu.

Jaký byl tento Bůh, v kterého věřilo veškeré člověčenstvo? U všech národů byl to pojem »nejvyššího ducha«. Ač v jednotlivostech přimísilo se mnoho bludů, ač slovo »nejvyšší« neznamenalो vždy nejvyšš dokonalejší, jak my mu nyní rozumíme, vždy byl to pojem nejvyššího ducha dle představ lidu.

Všady přičítána tomuto nejvyššímu duchu »existence člověka«. Jemu všichni děkovali své bytí. Všichni národové neměli sice pojmu, že Bůh člověka stvořil v pravém smyslu slova, ale všichni věřili aspoň, že ho učinil na př. z bláta, z byliny, ze zvířat; u mnohých nalézáme víru, že ho utvořil. Jemu přičítají všichni národové, že je účel řemeslům, mravnímu životu a pod.

U všech národů byla víra, že Bůh řídí svět, že žádá uznání (proto všady nalézají se oběti), že je strážcem dobrého a zlého, že tresce a odměňuje.

U všech tedy národů byla víra tu více, tu méně dokonalá, že existuje vyšší bytost

osobní, a že lidé k ní stojí ve vztahu podřízenosti.

Náboženství nevymyslili státníci, jak někteří zvláště omezení nevěrci papouškují po řeckých sofistech, kteří ostatně připouštěli jen možnost, že by chytrý král mohl vynalézt náboženství. Nevynašli ho, nebo dějiny ukazují, že bylo to náboženství, a sice hlavně náboženství, jež obce a státní útvary vytvořovalo. Potom ho jen užili pro své účely. Ani Mojžíš, ani Mohamed, ani Inkas, ani Numa nevynašli víry v Boha, ale užili víry, kterou někdy i změnili a kazili, už stávající. Vždy povstávaly obce, že se rodiny družily kolem posvátného krbu, státy kolem svých bohů. Proto bylo příslovím, že národ přestane samostatně existovat, když ho jeho bozi opustí.

Náboženství nevynašli kněží, jak praví netoliko omezení nevěrci, ale jen ti nejomezenější nebo nejzaslepenější. To je tak nerozumné, jako kdyby někdo řekl, že úředníci státní vynalézali a utvořili stát. Dějiny svědčí, a jest to konstatováno všeobecně jako fakt naprosto jistý, že kněží jako stav povstávali teprve tehdy, když náboženství stávalo se věcí veřejnou, obecnou, státní, vyžadující zvláště vyškolených sluhů. Zprvu byl to otec, který zastával úřad kněžský.

Učinití jednotlivce původcem všelidského

zjevu, je filosofický a historický nesmysl. Zde příčina musí být hlubší.

A vidíme-li, že ani nejhroznější pověry, nejhorší zneužití víry státem nebo jednotlivci, nejkrutější utištění nebo boj nebyly s to, aby víru ze srdcí lidských vyhubily, dlužno za to mít, že její kořeny leží ve veškeré rozumné přirozenosti lidské. Jedině rozumem obdařený člověk má víru, již nemůže nic zničit, ani meč, ani vtíp, ani věda, i dlužno nutně soudit, že právě v jeho lidské povaze kotví. Jestliže rozum je tak bídný, že i v takovém všeobecném přesvědčení mohl by se mýlit, potom i myšlenky nevěrců nemají větší ceny, ba neskonale menší, nebo nic na světě tak vesele si neodporuje a netvrdí nejrozhodnější protivy, jako právě ony, jak odpovídá i D. F. Strauss materialistovi Langeovi.

Cít bázně není původcem víry. Náboženství bázně před hrůzami přírody bylo prvním náboženstvím, řekl Strauss (*Der alte u. neue Glaube*, 33, 24), a po něm to opakují řídcí jeho následovníci. Je to jedna z oněch povrchností, která soudí hned na první pohled bezmyšlenkovitě to, čeho si přeje. Kdyby bázeň byla původkyní víry, bázeň před mocnostmi přírody, musily by v prvotních náboženstvích být stopy této bázně, zapřísahání těchto mocností, prosby a oběti k nim a pod., a toto muslo by tvořit hlavní charakteri-

stílkou známku jejich. Ale tomu není tak. Ani Dyauspitar, ani Varuna, ani Ahumaradza, ani Schang-ti nejsou zlidštěním hrozných sil přírodních, ale stojí vysoko nad přírodou a lidmi jako strážci pořádku mravního. I v národech, kteří hluboce kulturně poklesli, a u kterých má Bůh podobu hrůzovládce, byly všady zkazky na Boha dobrotivého, který dříve dobrotivě nad nimi vládl. To jsou národové mlaouší, kleslí.

U všech náboženství starých, a sice čím dále do minulosti, tím více, byl Bůh původní a první »bytostí a mocí mravní«, pojatou jako »opodstatnělé dobro«, a kde se tu ozývá bázeň, je výrazem viny a prosbou za odpuštění.

Toto vědomí viny není příčinou, ale účinkem, jak se rozumí samo sebou. Nebo jen ten může se cítiti vinným, který prohřešil se proti někomu, o kterém ví, že je. Dříve, nežli člověk mohl se leknouti, že Boha urazil, musil vědět, že Bůh je. Vyzývám p. Krejčího, aby vědecky dokázal, že v nejstarších formách náboženských byl Bůh pojmem hrůzy, a já se zavazuji, že z pramenů mu ukáži, jak se mylí. Ale on toho nedokáže, nebo se to nedá dokázati. Prameny svědčí zcela zřejmě proti tomu.

Nejvelikolepější soustavy náboženské vymyslili národové indiští, ač nedospěli tam,

kam dospěl Aristoteles (Das Ideal in der ind. Relig. cd Dahlmanna, p. 11) Od vědomí nejvyšší bytosti pracovali učenci během tisíciletí všechny soustavy idealismu, materialismu, pantheismu, dualismu, monismu, ale že by víra povstala z hrůz přírodních, o tom nikde ani potuchy. Pravý opak je pravdiv. (Dahlmann, uvedený spis a jeho Mhābhārata, nebo spis Buddha ein Kulturbild.)

Bázeň, či vlastně vědomí slabosti a bezmocnosti byly jen podmětem, ovšem mocným, stávající víru **v y k o n á v a t i**.

Bůh jí užívá v svém milosrdenství, aby praktického nevěrce přivedl k rozumu dle starého přísloví: si vis discere orare, eas in mare. Tyto hrůzy přírody trvají dosud a přece nikomu nenapadne říci, že vzdělaní lidé je zbožňují a k nim se modlí. A jsou mimo to lidé, kteří ničeho se nebojí, kteří zůstávají klidni v bouři na moři a ve vzduchu, v bitvách, při sopečných výbuších a p. Kterak je možno, že mají víru?

Původcem víry není fantasie. Kdo neměl už sny, v nichž se to hemžilo bytostmi nejpodivuhodnějšími? Proč by tedy tímto způsobem nepovstala víra v duchy a strašidla? Snad mají vliv na život! Víra je tu! Jsou i tací vykladači vzniku náboženství! Nehodlám se vážně zabývat nesmyslem ná-měsíčníků. Kdo si dovede vyložit, že víra

v Boha veškerého pokolení lidského od Adama až na naše dni má svůj původ v tom že lidé nedovedou rozeznati sen od skutečnosti, že i dnes lidé věří proto, poněvadž mají sny, ten nechť klidně a spokojeně při tom zůstane. Ten za svou nevěru není ani zodpovědným, nebo blázen nečiní hříchu. Divno je potom jen, proč zvířata nemají víry.

Obecnější je výklad nevěrců, že víra povstala z touhy. naléztí dostatečný výklad všech zjevů. Nevzdělaný člověk neznal příčinu mnohých zjevů, i myslil si ji jako osobní bytost. Buď potom z různých těchto příčin vytvořil si jednu velikou, všeobecnou příčinu, nebo naopak z jedné původní učinil si mnohé. Kdyby lidé všecky příčiny znali, padla by víra sama sebou. Proto každým novým vědeckým objevem kus kamene z budovy náboženství vypadává. Tak na př. Hegel, tak i materialisté.

Avšak nikdy a nikde nebyla víra pouhou metafysikou, výkladem přírody. Pouhé rozumové náboženství je vůbec slovní a realní odpor. Všude byla víra, náboženství mravní mocí. Poslušnost vůle Boží, obětivost a pod. patří nutně k víře. Proto nikde nebylo náboženství bez obětí. Proto ani dnes pravá věda nečiní beznáboženským.

Však dost! Je faktem, že všude u všech národů bylo a jest náboženství. Jeho důvod

leží tedy v přirozenosti lidské. Když tedy veškerá bytost lidská svědčí, že je Bůh, musí to být pravda, jinak bychom musili zoufat nad sebou a říci s Nietschem: Nic není pravda a vše je dovoleno. Jako ze zrůd bylin neurčujeme druhy, tak i my nemůžeme z akcidentálních poblouzení určovat Boha. Ale hlavní pojem boží je všemu lidstvu společný a kdysi dobrý. Poněvadž blud je pokažení pravdy, dle Tertullian (C. Mart. IV., 4), musí pravda předcházet blud. Není to pouhá idea v kterou věřilo, ale skutečná realní bytost. Rozum je pro pravdu stvořen, a proto ji poznal.

X.

Však jak tedy povstává víra v Boha?

Zúmyslně pomíjíme tu nadpřirozený cíl člověka, chtíce mluvit jen o přirozeném poznání: Sv. Písmo a církev dle, že lze Boha z přírody poznat, a boží zákon že napsán je v srdcích lidských (Preobraž. I. c. I. p. 181—313.)

Jak se toto poznání děje? Soudem z účinku na příčinu. Již dítky takové úsudky činí. Ale vědomí Boha nevzniká dlouhými vědeckými vyšetřováními, nýbrž samo sebou pouhým pohledem na přírodu. Filosofie široce rozumuje, že zákon musí mít příčinu, hlas svědomí rovněž, mravní řád také a pod, vykládá všechny nesnáze a hledí je řešit a tak vědecky

vytváří pojem Boha. Ale jinak v životě. Dávno než někdo byl schopen, vše toto vyložití, byla už víra. Jako u člověka vyvine se z jeho povahy lidské rozum a řeč, tak povstane v něm i víra a náboženství. Rozum a srdce ji zplodí všude, kde nalézá se člověk, nebo vychází z jeho podstaty. Přijdou nesnáze a pochybnosti, ale náboženství trvá dále. Jen násilím lze je potlačit, a docela nikdy. Lidstvo potřebuje Boha jako nutný poslední důvod všeho světa mimo nebe a v sobě, a proto nikdy nebude bez náboženství

Dle materialismu začíná víra uctíváním duší, spiritismem a fetišismem. Potom následoval polytheismus, pak pantheismus potom monotheismus, (Tiele, Comp. der Relg. Gesch, p. 4) Slavný M. Müller nazývá to nesmyslem a největším odporem (Ursprg. d. Relig, p. 143) Spencer a Lippert začínají úctou duší, ale nad tímto nesmyslem diví se zase Pfeleiderer. (Relgphils. II, 14.) A tak každá nová vědecká theorie zplodí hned svého lva, který ji sežere. Je patrné, že to není věda, ale subjektivní fantasie a vědecký sport. Zmatek, který následoval po zmatení jazyků při věži babylonské, nebyl tak veliký, jako v této vědě. Lidstvo se jí směje a jde přes ni dál.

Sv. Písmo svědčí, že Bůh první lidi poučil sám. Že je nepoučil bludně, rozumí se samo sebou. Dle Bible byl tedy prvním ná-

boženstvím monotheism, víra v jediného Boha. Sv. Písmo odsuzuje také vždy modlářství jako odpad od „dřívější“ úcty jednoho pravého Boha. Písmo má velikou cenu jako historická kniha, a tudíž i toto její svědectví nesmírně váží. V Písmě není tedy toliko svědectvím pro Israelity, že věřili jen v jednoho Boha, ale i proto, že monotheismus byl původní vírou i jinde, nebo jinak by nemohlo modlářství nazývatí odpadem. Na národu israelském vidíme též, že dokud byl zachovalým a neporušeným, udržoval se v monotheismu; když se kazil, upadal v polytheism.

Pěknou myšlenku pronáší Plinius (Hist. nat. II, 4.) řka, že lidé, nemohouce lidským slovem vysloviti plnost dokonalosti božské, rozdělili ho v části, t j v bohy.

U všech národů nalézáme, jdeme-li nazpět, nejen větší kultura, ale i lepší víru, všady též tahy monotheismu, jakožto zbytky z oné lepší doby.

Israelité měli svou víru ze zjevení původního. Tak s naprostou jistotou svědčí jich dějiny. U nich nemůžeme stopovati, jak se vyvinula víra, nebo ji dostali. Ale z toho nenásleduje, že by nebyli Boha poznali bez zjevení.

Skutečným faktem je, že od prvních rodičů zjevená víra přešla na všechny národy, které z nich se vyvinuli. Proto nevyvinula se původní víra de fakto sama, ale byla by

se mohla vyvinout, kdyby nebyla zjevena. Pohané ji ztráceli čím více klesali kulturně a mravně.

Rozumovým bádáním našli potom mnozí zase dosti ryzí pojem Boha.

Mohl některý národ ztratiti víru v Boha? Nikoliv! Poněvadž by musil tak zkaziti svou lidskou přirozenost, že by nebyla s to učiniti onen soud rozumu a srdce, je Bůh, kterým v rozumné bytosti přirozený zákon se ukazuje. Kdyby bylo možno, aby člověk neznající Boha postaven byl do světa a žil s jinými stejnými sobě lidmi, on by týmž soudem, kterým by poznal: Nezabiješ, nepokradeš, nezneuctíš svých rodičů, poznal též: je nějaká vyšší bytost, panující nade mnou a světem jako dříve ještě, nebo mnohé tyto úsudky obyčejného života vyplývají už nutně z vědomí Boha. Tak v něm projeví se tvůrce přirozeného zákona, jež má vtištěna do rozumu a srdce.

Tento případ není ovšem možný, poněvadž původní zjevení Boží je faktem a úplná ztráta víry u národa nemožna, jelikož celý národ nikdy nežije na dlouho životem umělým, násilným, nepřirozeným, jaký u jednotlivce je možný.

Však jiným faktem je, že lidé čistý pojem Boha nedovedli si uchrániti. Byli příliš tělesnými a smyslnými, klesali v hmotářství,

a proto i pojem Boží člnili smyslnějším a hmotatřštějším.

Přičinou byl hřích, smyslnost, světskost, někdy i nestálost bydliště a j. (Döllinger, Heid. u. Judt. 54, Martius, Zur Ethnographie Amerika I) Ale tento process šel zvolna. Krásný příklad máme v říšl Inky v Mexiku. Vidíme, jak původní ušlechtilá víra klesá, jak lepší duchové se namáhají, zachrániti ji v ryzosti její, ale marně; obecná zkaženost i pojem Boha stahuje v bláto. U Israelitů vidíme týž boj. Také u jiných národů můžeme ho sledovati.

Ale nikde neklesl národ náhle z uctívání Boha hned k uctívání sil přírody. Nejprvé spojoval si ho s tím, co měl na zemi nejkrásnějšího a nejmalebnějšího. Nový důkaz, že to nebyly hrůzy přírody, které zplo dili Boha. Potom teprve se stalo, že je s těmito největšími věcmi spojil, ztotožnil, nedoveda více lišiti symbolu od toho, koho symbolisoval, od Boha. Představil si na př. Boha, že sídlí nad oblohou, že nebe jest jeho trůnem, slunce jeho šatem, nebo zase jako by tost mluvící hromem tam, kde často bývají bouřky, (Preuner Hestia-Vesta p 188). To ještě není modlářství. Tak lidé vždycky užívali a užívají dosud symbolu, ale klesáním člověka klesal rozdíl mezi Bohem a symbolem. Člověk začal ztotožňovati Boha s nebem, sluncem,

bouřkou. I povstalo ztotožňování přírody, (viz •Le Page Renouf Ursprung und Entwicklung der Religion p 118. Revue des Deux Mondes LIV, 525 článek E Bur-noufa. Musil: Od stvoření . . .)

Neměl více radosti leč na tvorech, na smyslných věcech, zapomněl na Boha, více cenil tvory, a tak i tvor stal se jeho Bohem. Duchovost boží upadla do pozadí v poměru, jak klesal člověk v hmotářství. Krásné to vykládá kniha Moudrosti. (13, 2.)

Tu zasáhl Bůh a dal na Sinai svůj zákon, aby aspoň u Israelitů pravý pojem Boha se udržel. Jak to bylo těžko, jakých mimořádných prostředků za tou příčinou bylo třeba, je známo z Písma St. Zákona.

Úpadkem lidstva do zbožňování přírody byla brána k polytheismu otevřena. Zprvu byl Bůh ztotožněn jen s jednou stvořenou věcí, se sluncem, jinde jen s bleskem. Jakmile ztotožněn byl s více tvory, nebo jakmile jeden národ uctívající slunce přijal od druhého, který ctil brouka, i tuto úctu, byl polytheismus realizován. Potom rostli bohové jako houby po dešti, nebo subjektivismu otevřeny dveře. Vše, co nějak s bohy souviselo, uctíváno za bohy. Varo napočítal jich pro Řím 30 000. (Arnobius, C. Gent. III., 5) Proto dával jim pak i své hříchy i ctnosti. Sua cuique Deus fit dira cupido. (Virg. Aen. IX, 183.) Cicero

naříká, že lidské přeneseno na bohy, místo naopak (de nat. deor. III., 21.)

Všady, kde cítil se odvislým, viděl sílu boží, Boha. I když před kamenem klekal, uctíval ne kámen jako kámen za boha, ale že ho viděl v nějaké souvislosti s bohem. Divné je při tom, že ani vysoká vzdělanost, jakou jistě mnozí pohané vyníkali, tyto hrozné bludy zcela nevymýtila.

Viděl lid, že i někteří lidé mají sílu nebo umění, jakého jiní nemají; i připadl snadno na myšlenku, že jsou bohům bližší, že jsou s nimi v užším spojení. Totéž soudil o bláznech a všech abnormálních stavech. Připisoval jim proto i větší vliv na bohy. Myšlenky o životě a smrti, sny, vděčnost k slavným mužům a pod. rozmnožovaly pověry. Brzy byly lesy, háje, vody, vzduch, povětrí, vše olidněno milliony duchů a strašidel.

Byl to hrozný chaos. Panoval ovšem i v myslích a stupňoval se vždy víc a více. Dosud viděl člověk v předmětech a abnormálních zjevech jen působení boží nebo sídlo boží nebo obraz boží. Ku fetišismu byl jen krok. Jak zaměnil Boha za symbol jeho, slunce, blesk, tak zaměnil kámen za sílu boží za boha samého. Mluví k němu, modlí se k němu, poutá ho řetězy, aby mu neušel, bije ho, aby ho přiměl bolestí, pomoci mu. Jsme na nejnižším stupni lidské pokleslosti. Je to neuvěři-

telné ale je to pravda. (Döllinger, Helden- u. Judent. 631.); a tato hrozná pravda je realizována i u národů klassicky vzdělaných. Tyto modly sloužily mravně pokleslému člověku k tomu, aby ukojil své svědomí, aby mohl beztrestně, jak za to měl, křivě přísahat, krást, smilnit a j. Proto nazývá sv. Písmo modlářství službou ďáblů (I. Kor. 10, 20.) Že v tom ďábel měl prst, lze usuzovati z Písma (Deut 18, 10 n; Sk. 16. 16 a j), ze sv. Otců a jiných spisovatelů (Tertullian, apol. 12, 23; Klemt Alex., Coh c 4; Orig. contra Cel 7, 5. 69). Nejpokleslejším bylo lidstvo v poslední době římského a řeckého pohanství. Jen atheismus nebo pantheismus byl by býval ještě krokem dolů. Ale nebylo jich leda výjimečně, u jednotlivce. Národa atheistického nebo pantheistického nikdy nebylo.

Jsou to hrozné stránky lidského poblouzení, ale i tyto bludy stvrzují nad světlo jasněji známé slovo: anima naturaliter religiosa, christiana.

Mohl by se někdo diviti, jak je to možno, že moderní nevěrečtí vědcové nemohou nalézt pravdy, jak náboženství vzniklo; tolik teorií pracně zbudováno a každá se hroutila! Což je moderní věda tak neschopna, nalézt pravdu?

Odpověď je snadná Všechní vycházejí

z falešného předpokladu, a proto každá jejich theorie dosud padla. Jejich materialismus nebo pantheismus byl by okamžitě v koncích, kdyby přiznali, že člověk je stvořen. Proto předpokládají, že se vyvinul z hmoty, i byl tudíž nejdříve v divošském stavu. Tento předpoklad je nevědecký a falešný. Všecko, co o původním stavu lidstva vědecky víme, sebral krátce Schneider. (Triumf d., Chr. Ph. p. 313 n.) Z toho je patrné, že byl neobyčejně kulturní. Tudíž nezbytně liché jsou i theorie na něm zbudované. Jinak nemůže býti.

Aby se člověk přesvědčil, že je Bůh, netřeba důkazů. Filosofové zbudovali přesně vědecké důkazy o jeho bytí, uvádějí se hlavně tři: a) Je tu svět, tedy je i někdo, kdo jej učinil; b) na světě je pohyb, tedy je tu někdo, od koho vyšel; c) na světě je pořádek, tedy je i duch, který učinil jeho plán. Jsou i mravní důkazy. Ale netřeba jich. Třeba jen milosti Boží a nečinití rozumu a srdci násilí. Více není ničeho třeba. Ihned přirozenost lidská celou svou bytostí řekne: Je Bůh, je věčnost, je zodpovědnost.

Víru lze ztratit, jelikož lze ztratit milost víry. Jsou nevěrci, kteří úpí pod jhem nevěry, ale k víře přijíti nemohou. Schází milost, modlitba. Snad o nich platí slovo Jana Paula: nikdo není ve všem'ru tak osamocen, jako nevěrec.

Smuten s osiřelým srdcem, jež ztratilo otce, stojí před nezmírnou mrtvolou přírody, kterou žádný duch neřídí, až sám se stane mrtvolou. Celý svět leží před ním jako Nelka, v písku napolo zahrabaná sfinka z kamene, a vše je studenou, železnou tváří beztvárné věčnosti. A jsou sami vinni. (Řím 1, 21)

Náboženství a klerikalism.

XI.

Z hospody když domů jdu,
všecko se to motá,
nebe jako paraple
zem jak křivá bota.

Vraťme se zase k brožurce

Náboženství je to tam! Hluboký poměr k Bohu a závislost na něm, víra v nesmrtelnost duše jsou dnes zjevy naprosto ojedinělé. Kostely se staví, lidé chodí do nich, křtí se, ale to vše neděje se z jejich vůle, nýbrž ze zvyku, který jim namlouvají kněží, pastoři a rabíni, jimž nejde tak o víru, jako o moc a vliv církevní. Víra jest jejich povoláním a obživou, osobním zájmem, zájmem církve, i bojují za ni všemi prostředky.

Na tato slova p. Krejčího nelze ničeho jiného říci než: každý hádá podle sebe. On je redaktorem nevěreckého listu, který ho obžil-

vuje, mohl bych tedy stejně říci: jste nevěrcem z chlebařství. Vím, že mi řekne: po-
něvadž jsem nevěrcem, jsem redaktorem
nevěreckého listu, a já mu neodporuji, ač bych
měl vážné důvody k tomu, však prosím, aby
totéž právo dal i kněžím a přisoudil jim aspoň
tolik poctivosti, kolik přisuzuje — — — :
redaktorům »Času«, »Záře« a »Práva Lidu«!
Vidíte, jsme dost skromní.

Když tedy pominulo náboženství a je
téměř úplně mrtvo, co je to, co dosud trvá,
a co vypadá jako náboženství? Něco je to,
nebo to vidíme. Víra to není, nebo ta je pro
nesmyslnost dogmat, již Voltaire ukázal, a
pro životní nutnost moderního člověka, pro
bystrost jeho rozumu a jeho vědy nemožna.
Tak co to asi je?

Je to klerikalismus, zní odpověď. Ale tu
máme jen slovo, dlužno teprve vyzkoušet, co
znamená.

Komu leží na srdci zájmy kultury a svo-
body, musí proti němu bojovat. P. Krejčímu
na srdci leží, tak proti němu táhne do boje
jako zuřivý Roland proti pekelnému draku.
Jisto tedy je, že klerikalismus je něco hroz-
ného a škodlivého. I náboženští lidé proti
němu bojují, aby zachránili víru, nebo kleri-
kalismus je zneužíváním víry. Nebo že je
hlízou a zhoubnou hlízou na těle dnešní kul-
tury, o tom jsou všichni jen poněkud pokro-

koví lidé přesvědčení. Rozhodně je tedy klerikalismus šelmou, které dlužno rozšlápnout hlavu. A my ji rozšlápneme; ano rozšlápneme ji.

Ale chceme vědět, co máme rozšlápnout !

Jsou prý lidé, kteří dělí klerikalismus od náboženství. Vidí v klerikalismu porušení nauky Kristovy nebo zneužívání víry k světským účelům, nebo boj Říma na zničení českého národa, nebo že jsouce příliš náboženskými, nenalézají v něm ukojení svých »cítů«. Bojují tedy proti němu, ale náboženství chtějí zachovat.

Při takovýcho podstatných protivách o tom, co je klerikalismus, napadlo by klidnému posuzovateli, že ta věc je podezřelá a že snad dokonce klerikalismus je potvorou toliko vybájenou, strašákem na vrabce P. Krejčí to ! cítí, nebo ukazuje s lítostí, jak tím bojovníci, kterým kultura a svoboda »na srdci leží«, dávají klerikálům do ruky zbraň proti sobě. I volá k nim : buďte důslední, klerikalismus a náboženství je totéž, jsouce toliko dvě různé stránky téže věci: Náboženství stránka vniterná, klerikalismus stránka vnější. Obě jsou si nezbytné jako duše a tělo.

Křesťané, zde máte plné doznání, co je klerikalismus a co nevěrcům překáží : vaše přesvědčení, vaše víra. Když před vámi budou říkat : já neútočím na víru, tu já ctím, nebo

ctím každé přesvědčení, odpovězte: pak nemluvíš pravdu. Máme to černé na bílém, že jsi licoměrníkem. Klerikalismem je ti naše víra.

Také p. Krejčí neosmělil by se říci otevřeně pravdu a odhoditi škrabošku, kdyby se nebyl vemluvil v přesvědčení, že víra je mrtva, že vnitřního přesvědčení náboženského více není. On mluví otevřeně, poněvadž se domnívá, že synové licoměrníků z devatenáctého století mohou nyní otevřeně napřáhnouti k poslední ráně. Tak se vyplňuje na nich: Lež má krátké nohy. Ukázali barvu. Díky!

Nyní následuje psychologický a historický vývoj klerikalismu. Je příliš důmyslný, než abychom ho pominuli. Ale lehké není vyznat se v této motanici.

Každé náboženství je prý příliš těžké, aby samo na dlouho u lajků se udrželo. Je tedy jeho životním zájmem, aby si našlo lidi zcela oddané. Takovými byli apoštolové. Tak povstal klerikalismus, t. j. určitá třída představitelů styků mezi člověčenstvím a božstvem. Nejvelkolepěji a nejrafinovaněji vyvinul se v katolické církvi. Tato třída lidí stala se kastou, která nabývala vlivu a moci hmotné a politické a postavila zájem svůj nad zájem náboženství. Církev, která prý původně byla jen vniternou příbuzností spojena, stává se viditelnou organizací a sama sobě účelem. Aby lid si podmanila, tvoří dogmata a obřady,

působivé na ducha a smysly, zvláště v mládí, a na konec neptá se ani po víře. ani nežádá, aby lid dle ní žil, nýbrž spokojuje se jen poslušností a trpnou oddaností

Tak porušila církev původní náboženství, ale stala se tím ještě náboženštější, poněvadž energičtí politkové a fanatici, jako papežové středověku a Ignác z Loyoly, takovou silnou organizací ovládali lid. Nebo život je silnější než víra v něco, co nikdo nikdy neviděl. Náboženství totiž nevzniklo a neudrží se z rozumového poznání, z přesvědčení, ale zakládá se na davové suggestci, kterou jednotlivé osobnosti působí. Celá církev a její činnost není než soustavnou suggestcí na davy. Tak působil Kristus, tak působí fanatický missionář, pouze s rozdílem, že tam bylo vše krásné, zde vše je tupé, nízké a bezduché.

Klerikalismem jsou všechny prostředky, jimiž víra hledí si udržeti vládu nad dušemi, je tedy klerikalismus egoismem náboženstev, pocházející nutně z pudu sebezachování. Proto fráze o »soukromém přesvědčení, o víře jako věci soukromé«, jsou jen fráze, nebo každý věřící člověk nutně, třeba z lásky k bližnímu, činí propagandu své víry. Jen proto je moderní člověk snášelivý, že v absolutní pravdu nevěří. Bojovný klerikalismus je tedy prostě mylným výplodem víry, zvláště u lidí náboženských. Že dnes církev bojovností a rez

hodnosti nežádá, je znamením úpadku náboženského ducha v ní.

Marna je tedy snaha očistit náboženství od klerikalismu a učinit z něho čistou mocnost duchovní, žijící jen v duši. Náboženství stalo by se tím filosofií nebo vědou, ale ono právě tím stává se náboženstvím, že suggescí mnoha lidem najednou vnucuje své společné domněnky o původu a smyslu světa. Náboženství je nutně sociálním útvarem. Jak potom může mít jednotlivec víry?

Bez klerikální organisace nebylo by už dávno víry. Ale ona je právě důkazem úpadku, stavší se skrze ni pouhým mechanismem vnějším.

Klerikalismus není náboženství, ale je nezbytným jeho stínem a podstatným důsledkem. Jediným velkým strážcem ideí náboženských (klerikalismem) proti ideám vědy a pokroku je katolická církev.

Ale ani klerikálové nežijí podle své víry, ač ji reprezentují. Kde je tedy? Není jí. Náboženství je pouhou formou, jež čeká na poslední náraz, aby se rozpadla.

Tak asi p. Krejčí. Je tu zajisté zase leccos pravdivého, ale hádankou zůstane přec jen, jak možno vše takto na hlavu postavit a zkomolit. Rozluštit ji nelze. Vízme aspoň některé odpory.

Několikrát si odporuje. Jednou říká, že

církev vnucuje lidu nesmyslná dogmata, těžké nesnesitelné povinnosti, své názory na život a na smrt; a potom, že se spokojuje jen po slušnosti pro zájmy svého stavu. Jednou dí, že první křesťané žili vnitřním sdružením (tedy bez církve zevní), což je ovšem historická nepravda a vnitřní odpor; potom že apoštolové byli prvními klerikály a že bez zevní organizace víra je nemožná a mluví o sugesci davové. Jednou je mu klerikalismem každá organizace církví, lidé, kteří si učiní víru životním zájmem; potom jen tato organizace proto, že ti lidé, víře oddaní, víry nemají. Jednou jsou kněží kastou, která zneužívá víry k politické moci, a sama sobě je účelem; potom zase nutně z víry vyplývající organizací, tedy zlý plod »zlého« stromu. Jednou dí, náboženství a klerikalismus je totéž, a stránku na to doslovně: klerikalismus není náboženství. Jednou klerikalismus je jedna líc náboženství, a potom jeho podstatným důsledkem. (To je asi tak, jakoby někdo řekl: slepice a vejce je totéž, nebo zase: slepičí hřebínek je důsledek slepice Milý pane, věc a její důsledek jsou v poměru příčinnosti, učí filosofie hned na počátku logiky.) Jednou dí, že klerikalismem porušila a zkazila církev náboženství, potom že klerikalismem stala se ještě náboženštější. (To je asi tak, jakoby někdo řekl: Člověk si zkazil zdraví a tím se

stal ještě zdravějším) Jednou dí, že život je silnější než víra v něco, čeho nikdo nikdy neviděl, a že tedy životem víra se rozmáhala, a před tím široce dokazoval, že právě nutností života se zcvrkala. Jednou dí, že víra povstává sugescí jednotlivce, a před tím vykládal, jak víra povstala z mythu. Jednou dí, že víra je plod »davové« sugesce, a před tím vykládal, jak člověk sám si stvoří Boha, modlí se k němu a ucítí na něm se závislým. Jednou je klerikalismus nutně výbojným a jako taký nutným plodem živé víry, kterou chce s jinými sdílet, pak zase je pouhou vnější formou, v jejíž obsah ani kněží nevěří. Jednou pochází víra ze slabosti před hrůzami přírody, potom není než sugescí geniálních osob na lid atd.

Klerikalismus nežádá dnes bojovnosti a rozhodnosti, což je známkou úpadku víry, a přece všichni stěžují si na bojovnost jeho knihami, organizací, fanatismem missionářů. Jednou je klerikalismus egoistický zájem církevníků, a potom altruistická snaha, aby nikdo nezahynul. Jednou je klerikalismus pouhou formou, jindy vnucuje určité nazírání na život, dogmata a p

Náboženství »lidské« nemůže ovšem býti bez vnějších lidských forem, ale pouhá forma musí mít předmět, jemuž formu dává; bez něho nemůže se udržeti ani vteřinu. Je-li

forma, je i předmět, jsou-li náboženské formy, mají i obsah Jsou-li náboženské pravdy, mají nutně vztah na praktický život.

Víra, jak si ji představuje p. Krejčí, je ovšem nemožna a neexistuje, ale z toho následuje, že jen jeho víra je nemožna a neexistuje. Kristus Pán nezavedl náboženství jako souhrn jistých soukromých theoretických pravd, neboť sám vyvolil si apoštoly a řekl k Petrovi: Ty jsi skála, a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné ji nepřemobou.

Mnoho, jak řečeno, je pravdivo, co řekl, ale celek tvoří nepochopitelně pomatený galimatias. Dovedu si to vyložití jen tím, že chtěje své předsudky a bludy, zvláště svou fixní ideu, že neexistuje víra, nýbrž jen klerikalismus, a opak toho, že klerikalismus a víra jsou totožny, aplikovati na katolickou církev, byl krok za krokem nucen si odporovati a tvrditi nejpodivnější protivy. Obdivuhodná jest jen virtuosnost, s jakou i nemožnost hleděl učiniti možnou Srovnej si tedy, milý čtenáři, aspoň následující, můžeš-li:

Víra existuje jen skrze klerikalismus.

Víra neexistuje více, nýbrž jen klerikalismus.

XII.

Co není náboženství.

Pan Krejčí začíná roztomilým nápadem: Bojí se, že by mu mohl někdo říci: když není náboženství v církvi, je patrně »v nás«, kteří pracujeme k obrodě ducha náboženského přes hlavu klerikálů.

Je patrné, že p. Krejčí je komik a dělá si ze svých věrných kašpary. Ale že při tom dělá se vážný a já se domnívám, že jeho žert berou vážně, možná dost i celou brožuru; sledujme ho dále.

Jsou lidé, kteří nějaké náboženství mají za nutné a jsou tak nechápaví, že myslí na jinou formu, v které víra dále trvatí bude. Chce je tedy upokojiti a vyvésti z bludu. To, co přijde, náboženstvím nebude více. Bůh je mlhavým obrazem, Kristus člověkem, smysl života vykládá věda (svým Ignoramus. Pozn.) a tak z dogmatiky nezůstalo nic. Mluví se o náboženství »krásky«, »umění«, »lidskosti« a »humanity« a p. To jsou stará jména pro něco, co vírou není. Tak p. Krejčí. Má patrně důmyslné přátele, když takové věci jim vykládati musí.

Také není náboženstvím hledati »smysl života«. Tito moderní filosofové a mystikové jsou »nelogičtí« (světe, nesměj se!) a thea-

trální mudrlanti, z nich klerikalismus má jen užitek. Dlužno býti rozhodným. Kdo ví, že nad námi není nebe, ale jen hvězdy, a to do nekonečna, takže vůbec není místa, kde by Bůh mohl sídlet, ten musí odhodit každé náboženství. Kam by šly duše? To musí každý vzdělanec vědět, neboť tomu učí astronomie!

Rozkošná věda! Pan Krejčí věří — pravím »věří«, neboť se o tom sám nepřesvědčil — že astronomie prozkoumala vesmír do nekonečna! Což necítí odpor: prozkoumat něco nekonečného? Každá věda na světě učí, že co lze prozkoumat, je konečné! A potom ten jeho pojem o Bohu! On si ho patrně představuje jako »dobrého otce«, který sídlí v paláci nad oblohou a dalekohledem se dívá na zem! Pak se divte, že mluví páté přes deváté o náboženství! On nikdy neslyšel, že Bůh jest čirý duch, naplňující veškerenstvo, bytost, v níž prostor eminentně je obsažen, který byl, když světa a prostoru nebylo. On nikdy neslyšel, že duše a anděl, jako bytosti jednoduché, nejsou závisly na prostoru jako věci složité, hmotné. Však nechme toho!

Dí dále: Kdo nevěří v Boha osobního, věří leda ve »velké nic« a nemá náboženství; cítí-li nábožensky, je to nonsens. Tu má pravdu. Víry v osobního Boha k náboženství je třeba. Není sice pravda, že nelze mítí náboženství bez církve, neboť patriarchové měli

náboženství a nepatřili k žádné církevní organizaci; ale pravda je, že takové náboženství je dnes nepřijatelné, poněvadž člověk je povinen přijati to, které Bůh mu zjevil, a každé hledání nového náboženství je nerozumem.

Pravda je též, že není náboženstvím smyslné ukájení se hudbou nebo jinými city; ale že láska k bližnímu, jak ji Kristus blásl, tak přešla v krev lidstva, že by zůstala i bez něho, je sen. Bez Boha a Krista není této lásky. poněvadž sobectví jednotlivců a tříd nutně by se dostavilo. Ani dnes jí nelze provésti, a kde není pevné víry, panuje boj všech proti všem. Abstraktní pojem lásky nemá v sobě moci, aby se stal kategorickým imperativem. Může dnes býti řeč o lásce ve světě výrobním tam, kde není živé víry? Nikoliv! Co je neomezená soutěž, než zásada egoismu? Pohané věřili, a přece u nich egoismus byl sociální zásadou (Cic de amic. 13, 9); tím více panoval by v nevěreckém materialismu nebo pantheismu. A dnes bojuje ještě za lásku církev svým učením! Hlubší pravdy ztratilo už lidstvo. Tak jemná květina jako láska zahynula by bez víry a křesťanství rázem.

Pan Krejčí tedy soudí: poněvadž dosavadní náboženství vymřela, poněvadž osobního Boha nemůže býti, není více žádné náboženství možno a všecko hledání nových forem je zbytečno.

Jinde tedy dlužno hledati ideál moderního člověka. A tak přicházíme k poslední stati:

Moderní ideál člověka.

Jisto je, že bez nábožnství lze žít, neboť tisíce a tisíce bez něho žijí, a dobře žijí. Neboť není prý pravda, že život bez víry je pustá a holá negace, ale znamená spíše kladné vítězství rozumu a života. A to je moderní ideál člověka. Nelze ještě určit, v čem záleží, ale jisto je, že jej žijeme, poněvadž žijeme moderní život, který jest bez víry. Pokroky vědy a techniky, přeměny sociální, nové výrobní řády, to vše postavilo život na půdu jinou, uvedlo člověka v jiné vztahy k přírodě a společnosti, vytvořilo v něm nové pocity pozemské existence a vzlet k novým ideálům. Odtud moderní ideál člověka, a sice sám sebou.

Však ještě nevíme, v čem záleží. Tedy slyšme!

Základem jeho je nový názor na svět, zbudovaný ne z mytů, ale cestou vědeckého poznání. Koperník, Galilej, Newton pověděli o světě tolik nového, že mytické představy náboženské rozplynuly se v nívěč, nebo vytvořili světový prostor bez hranic, zrušivše náboženské představy o nebi, zemi, podsvětí.

Obloha přestala býti klenbou. Co je za nejbledšími mlhovinami, není proto, že to nevidíme, duchovní podstatou a nedostupno zraku, nýbrž se jen tak zdá pro velkou dálku. Pro říši čistého ducha není místa, rovněž ne pro anděly, není nebe nahoře a peklo dole. Kulatost země a několik hvězdářských pouček stačilo, aby náboženstvím vybájený obraz světa se rozplynul v niveč. Poněvadž nový obraz světa je vědecký, neuspokojuje fantasií, a proto lidem nestačí.

Jednou jsme pravili, že p. Krejčí je akrobatem víry. On je též akrobatem bezmyšlenkovitosti. Z uvedených vět je patrné, že má za to, jakoby kulatost země odkryl teprve Kopernik. Patrně též neví, že Kopernik, Galilei a Newton byli mužové věřící, ba klerikálové, kteří přes své objevy věřili v Bibli a její pravdy, které on prohlašuje za mythy. Na Kepplera zapomněl, který je ještě větší než Galilei; všechny jeho spisy jsou protkány velkolepými výlevy obdivu nad Tvůrcem. Četl-li i jen jediný jeho spis? A což teprve Newton! Největší astronom minulého století byl Secchi, a ten byl — nelekejte se pro Bůh — jezuitou! A dnes mají jezuité největší astronomickou observatoř na Filipínách a dostávají od Ameriky 50.000 dolarů pro ni; tak je znamenitá. O jiných jejích hvězdárnách snad jste slyšel. Jsou prvního řádu.

Vy ovšem, ctihodný muži, si snadno pomůžete, vy řeknete: oni nevěří, oni jsou klerikály ze stavovského egoismu! Každou hodinu mohli by opustiti přísný řád a státi se státními professory s mnohatisícovým platem ročně a s velikou slávou v jistých kruzích vědeckých! Ale oni zůstávají v něm a věří v Boha, anděly, peklo, a vědí, kde je pro ně místo. A vy jste novinářský scribe a mluvíte tak velkopansky o vědě. Základ vašeho moderního ideálu člověka je trochu slabý.

Namlouváte-li lidu, že nedostupné mlho vlny prostoru víra má za říši duchů, jste politováníhodným, ale nikoliv pravdivým.

P. Krejčího máte poněkud, že tento základ moderního ideálu člověka nestal se dosud všeobecným a nezahladil úplně staré myty. Zná i příčinu a je hluboká a důmyslná, jako jeho základ: Vědecký názor je suchopárny a neuspokojuje fantazii. Ale to se změní, těší se. Tak se těší, že začíná býti poetou a básní: až básníci a umělci místo staré hudby sfér dají nám cítit hudbu moderního všehomíra, až budou sledovat tajuplná zasnoubení ducha a hmoty až k hvězdám poslední velikosti a své nejvyšší inspirace (jako Neruda) budou čerpat z grandiosní poesie kosmu, jenž sám sobě je účelem a vládcem (a je řízen, chudák, nutnými fysickými zákony, Pozn.), a co hlavní, až pro všechny tyto nové představy, výtahy,

cíty a nadzemská vytržení naleznou živé barvy, jímavé tony a výmluvné symboly, jež by přešly v krev tisíců, pak přestane být suchopárným.

Ach, to budou časy! Ale, prosím vás, pane redaktore »Práva lidu«, neradte jim to přespříliš! Sám jste vylíčil, jak nebezpečný je cit. Mohl by se probudit, a budete v koncích. Nebo se může stát, že před velikostí kosmu jako Koperník, Galilei, Keppler, Newton, Secchi a j. kleknou na kolena a zvolají: jak veliký jsi, ó Bože, který jsi to všecko z ničeho učinil. To se už i zakořeněným nevěrcům přihodilo. Měl byste potom veliký zármutek. Radím vám tedy upřímně, nevyzývejte je k tomu; raději sám se do té poesie pusťte a zazpívejte nám ke cti moderního astronomického všehomíra, sledujte sám tajuplné kopulace hmoty a ducha spojte se za tím účelem s p. kapitánem Hůlkou a lítejte po hvězdách a vzrušte v nás — city ne, nebo ty jsou, jak jste pravil, nebezpečny — ale něco jiného, však vy už najdete, co. Ale p Lange je mi přece jen chytřejší. On nečeká na tuto poesii budoucnosti, ale dí, ať zůstane víra, totlž ta jeho a vaše. Tato víra neví nic o povinnostech k Bohu a lidem; je tu jen proto, aby nám k radostem života dávala ještě jinou zvláštní radost, zvláštní rozvíření smyslu. Užívati světa, a když dostaví se znechucení,

náboženskými processy mysle se občerstvovati a k novým rozkošem se uschopňovati, to jest náboženství budoucnosti, náboženství radosti a smíření (Geschichte des Materl. II. p. 526 n.)

Ale čím to, že nevěrci tolik se střílí a mluví a básní tak pessimisticky? Pochvaloval si p. Krejčí Nerudu, a přece on je básníkem pessimismu. Myslím, že nevěra není tak poetická a že jsou pravdiva spíše slova zoufalosti, jež napsal otec nevěry D. F. Straus (Der alte und neue Glaube 368)

XIII.

Mythy tedy pomlnou a s nimi náboženství (Já myslil, že už je nebožtíkem. Pozn) Nebo co je náboženství bez mythů, táže se pan Krejčí? Nic chce říci, nebo dokládá, i spiritismus, tento nejbrubší a nejpopověrečnější způsob, jímž dnešní lidé ukájejí zbytky svých náboženských potřeb, zůstává v hranicích přírodovědy, t. j. není tak hloupý, jako náboženské mythy. Spiritismus prý má duchy za transcendentní pozadí hmotných zjevů.

Neměl byste se na spiritisty horšit, nebo spiritismus odvrací jednak od církve, a jednak mohl by, zůstávaje v mezích přírodovědy a maje duchy za transcendentní pozadí hmotných zjevů — vy zajisté rozumíte, co se

tím myslí, jako vědec — pravím, spirítismus mohl by býti jedním z prostředků, kterým by váš suchoparný základ ideálu moderního člověka mohl státi se poetickým. Proto myslím, že nečiníte dobře, když se naň horšíte. Na trochu pověry vám zajisté nesejde. Považte, že celé devatenácté století bylo jedinou velikou lží a lícoměrností. Proč by zatím ještě trochu z nich nemělo zůstat. Vždyť stojí v hranicích přírodovědy.

Dále se dovídáme, že hmota a duchovní síly jsou jen dvě různé stránky všehomíra. Poněvadž je vesmír bez hranic, netřeba centra, kde by síly jeho se sbíhaly, a ve kterém náboženský člověk víděl Boha, aby hlídal a řídil svět. A tak Bůh přestává být nejvyšším důsledkem světové logiky.

To jsou veliké a důmyslné pravdy! Hmota a duch jsou jen dvě různé stránky téže věci! Je tohle výsledek vědy, p. Krejčí? Jistý výsledek? Ale učený jste, to se nedá zapřít. Vy se, jak se zdá, vyznáte i v psychofysickém perallelismu! A tento nejmodernější pokus materialismu, který sotva se zrodil, už byl pochován, je vědeckým výsledkem? Vy máte věru akrobatskou víru. Vy hned všechno věříte. A vždyť jste brojil proti materialismu! Či se vám nezdá, že hypothesis zavání materialismem? Vy, takový důmyslný vědec a básník a redaktor, dáváte se klamat pouhým slovem

nematerialistickým Budte přec opatrným. Vysvětlete mi, prosím, proč slepice nemají myšlenky? Ale nota bene podle vaší theorie, že duch a hmota jsou jen dvě stránky téže věci.

Když dříve četl jsem o tom »centru«, o němž nyní mluvíte, myslil jsem, že máte nějaké veliké myšlenky o Bohu, jako svatý Tomáš Akv. v jedné kvestii, kde velkolepě vykládá, jak vše od Boha jde a zase k Bohu se vrací. Já hlupák! Nyní vidím, že tím vaším centrem všehomíra je pavouk, který hlídá svět jako pavučinu Pěkně řečeno, na mou čest. Pavouk je ošklivé zvíře a žere mouchy. Ten Pán Bůh, který všechno vidí a soudí, je ovšem mnohemu nepříjemným. Tedy raději pryč s ním! Ať přestane být důsledkem světové logiky! Neuhádám, co tím myslíte, ale bude to zajisté něco hlubokého. Já myslím, že jste nad Kauta, neboť Kant ponechal Pána Boha jako postulát praktického rozumu, vy ho odstraňujete i jako výsledek světové logiky. Odstranit někoho ze světové logiky bude jistotně cosi velikého.

Auktor dále popírá zázrak, ač známe zázraky lékaři a přírodovědci stvrzené, a tisíce lidí jich jsou svědky na př. v Lourdech; vidí v monismu výsledek zbudovaný na skutečnostech a budoucí jednotu ducha a hmoty, ale zároveň zavrhuje materialismus, domnívaje se snad, že jsou to podstatně různé systémy;

vykládá, že prý víra viděla ve hmotě rejdiště ďáblov a p.

Proto bude v budoucím člověku jednota mezi duchem o tělem. Smyslnost proto hned prý nepomine, že lpí na nás ještě něco křesťanského; ale pomine, jelikož budoucí člověk popřeje svým fysickým instinktům volného vyžití. Zdá se, že moderní člověk už nyní jim je dopřává, neboť jinak náboženství a mravnost by u něho tolik nebyla klesla. Zrovna tímto způsobem klesalo náboženství u pohanů se stupně na stupeň.

Život je prý modernímu člověku vše, co miluje a chce, je sám sobě účelem, neboť jiného není, užívání jeho všemi nervy a smysly jeho cílem. [Také Nordau uznává »zoologickou morálku« za jediné oprávněnou (l. c. 257). Hlad a láska, t. j. egoismus a bestialita jsou jejími principy (Scherr, Gest u Gesch. p. 367). Složil ji dle vašich vědců du Bois-Reymonda a Hellwalda. (Selbsterhaltung und Gattungserhaltung.)] Tím prý získá život na své kladnosti, jelikož v něm není nic, co by bylo hříšné a mělo býti umrtvováno. Smrt není více »zánikem« života. Myšlenka na smrt z křesťanství nevrhá více žádného stínu na život a není hrozná pro očekávání života budoucího. Je prostým okamžikem zániku (tedy přece!), vstupem do nicoty. Proto nás spíše učí, abychom ze života co nejvíce vy-

těžili. Nesmrtelnosti není, všechny naše instinkty prý proti ní se vzpírají. Víra minulých dob v nesmrtelnost byla jen pýcha. Moderní člověk je spokojen se zánikem. V očistec nikdo nevěří, nebo je to myšlenka nelidská, urážející úctu k rodičům; proto píšeme na hroby: „odpočívej v pokoji“, t. j. říkáme tím prý, že neexistují duše zemřelých. Myšlenka na věčné shledání je absurdní, nebo měl-li by někdo tři ženy, jak by se mohl s nimi sejít; byly by nutně žárlivé. (Neuvěřitelné není již pravda; a přec je to černé na bílém. Pozn.) Touto vírou hledí církev lid vykořisťovat. Moderní člověk věří v jinou nesmrtelnost: hmoty a síly. Oproti této nesmrtelnosti veškerenstva je prý touha po osobní nesmrtelnosti pošedlým a směšným rozmarem domýšlivého trpaslíka (Zdali tuší p. Krejčí, jak snižuje člověka pod hmotu a člní hmotu pádem jeho?) Zemřeme, ale v jiné formě budeme zase žít, toť útěcha moderního člověka (Mnoho nežádá. Häckel Monis 24) Myšlenka, že svět je dějištěm vývoje a pokroku, učí ho milovati zem. A ty jdou napřed a přinesou lepší budoucnost. Evoluční názor dává životu nový smysl, který záleží v bližším vztahu k přírodě, a člověk se spokojuje, že je nejvyšší formou evoluce, nepohrdaje více ostatními tvory, nebo jejich formami bylo mu projít, nežli se stal člověkem, (t. j. cítí svou

příbuznost s ptákem a opicí, z níž vyšel. Člověk vzešel z řady opičích ssavců (Häckel, Monis 20.) Člověk stačí sobě a netěká touhou do nebes. On zná pravou humanitu, která u něho není jen soucitem, ale kultem ryzího člověčenství, (ale bez lidí), všech kras a sil, schopností a pudů duše a těla. Jako Komenský, který vše lidské miloval a nebyl fanatikem. (Komenský byl hluboce věřící a odsoudil by vás s vaší humanitou do pekla, p. Krejčí.) Také morálka bude lepší, bez modliteb a poslušnosti, totiž založena na vědomí bratrské pospolitosti k lidem a přírodě, na hrdé osamocenosti proti nebesům, němým ku kat. prosbám. Nežádá odměn, ale činí nezištně pouze pro uspokojení svých mravních citů. Starý člověk musil být veden jako dítě, nový nepotřebuje poručníkování. (Ale metly by zasluhoval.) Tato morálka není asketická (to věřím!), nepotlačuje přirozených pudů (jsem přesvědčen!), není negativní (tot se rozumí!), není zakazující (to patří k pudům!), nýbrž je kladná (bodejt jen platonická!) a uvolňující (velmi uvolňující).

Krátce každý lidský úd a nerv obšťastní.

To je ideál moderního zvířete, chci říci člověka, aby co největší počet lidí dosáhl co největšího štěstí na světě. Proto se společenské řízení tak upraví, aby každý mohl dobře jíst,

pít a milovat, při tom bude hudba hrát a jiné umění se provozovat, v divadlech se bude opěvovat lidskost a vesmír, každý dostane státní plat a pensí, nemoce se odstraní, každý bude heroem estetickým, aristokratickým a tragickým, uskuteční se ideální stát socialistický, kultura se zvýší, nebude pokušení ani výčitek svědomí, všichni se budou míti rádi jako bratři, o všecko se rozdělí, pracovat budou pro sebe navzájem jako lvi, v prázdných chvílích budou se dělat básně a tančit národní tance, řeky naplní se vínem, všechna srdce lidská budou jako vonné kalichy květin, jež obrací své pestré barvy k nebi, v létě se budeme koupat jako nevinné dívky v mléce, v zimě klouzat na ledě, jinak zase si vyjedeme na automobilu, radovat se v neštěstí, ač neodstraníme-li je, z bláta, že je prvkem, z kterého se skládáme, každý bude knězem krásy, dobra, vědy, umění, v duši mu bude hrát harfa rozkoše, souzvuk všehomíra, až se stane zase atomem, aby v jiné formě se radoval dál. A já jsem tak také byl, med a víno jsem pil, až jsem rozum propil . . .

To bychom byli blázni, abychom se k tomuhle nepřidali. K čemu budit víru nebo ji udržovat, když nás čeká takový ideál, jež věda nám co nevidět dá. Prosím vás, p. Krejčí, zaveďte to brzy, já jsem váš! Odpusťte mi každé slovo, které jsem proti vám mluvil. Jen rychle, prosím, mně se už dělají sliny.

To bude fidél život. Ode dneška budu čísti jen »Zář«, »Červánky«, »Právo Lidu«, »Čas« a »Naši Dobu«. Poslední krejcar dám na váš pomník. Musí být větší než babylonská věž, rozhodně větší

U Alžbětinek leží žena, přes dvacet let je upoutána na lůžko, nemohouc se hnouti. Ale zdravé smysly má. Prosím vás, jděte tam, přečtěte jí poslední stat své brožurky. Ó jak jí potěšíte! Vy sice útrpnost nepovažujete za humanitu, ale když ještě ten ideál není celý uskutečněn, učiňte výjimku. Vypravujte jí, jak je v tom všemíru krásně, že se snoubí hmota a duch, jaké je štěstí, býti z atomů, jak je to velebné, uctívat čisté člověčenství, jak mužné, hrdě opovrhovati nebem Řcete jí: vidíš, ženo, brzy budeš nic, raduj se! Hleď ze života co možná nejvíce rozkoše vytěžiti! Či doporučíte jí revolver? Ale co pak učiníte se slepými, chromými, hluchými, nemocnými, ztrápenými? Skolíte je všechny? Snad by si mohli zakládati herbář nebo sbírku brouků, co myslíte? Nebo mají raději dělat básně? Nebo hrát na flétnu? Snad cesta kolem světa by je pobavila, nebo viděli by krásu všehomíru Ujmete se jich, prosím vás, z morálky člověčenstva. Dejte jim smysl života, nebo si zoufají. Pravdivě řekl W. v. Humbold: Kdybychom nebyli s jistotou, že je nesmrtelnost, postavení na

tento svět, byli bychom věru vrženi do bídy (Briefe an eine Freundin II., p. 270).

A co, prosím vás, učiníme s kriminálníky? Je jich tolik, ano množí se den po dni. Či myslíte, až bude ta vaše morálka provedena, že jich nebude více? Před několika lety založeno bylo v Americe město atheistů asi vašich názorů. Pamatujete se na ně? Pomohu vaší paměti. Jmenovalo se Liberal a leželo v Novém Mexiku. Bylo o něm mnoho bluku. Nebylo v něm kostelů, svátků, nic podobného. Na radnici byl nápis: Dům k svobodnému projevování myšlenek. Víte, jak to tam vypadalo? Jaký tam byl pořádek, jaká láska, jaké štěstí, jaká morálka? A založeno bylo intelligenty, ctiteli vašeho moderního ideálu člověka, a myslili to doopravdy. Začali velice pěkně. Bankrot mravní, společenský a výrobní byl úžasný. Ani životem nebyl nikdo jist. (Stimmen aus M. L. XXXII p. 377.) S těmi kriminálníky budeme mít přece jen potíže, bohužel, pardon, chtěl jsem říci hmotěžel.

D o s l o v.

XIII.

Dva jsou názory, které snaží se rozluštit smysl života a světa: názor křesťanský a názor materialisticko-pantheistický. Jiných

než těchto dvou není. Všecky ostatní systémy redukuje se na některý z těchto dvou.

Názor křesťanský dí: jest Bůh, první příčina všeho, bytost absolutní, a vesmír jest od něho stvořen. Proto Bůh je počátek a cíl všeho. Člověk je svobodný rozumný tvor, mající tělo a duši nesmrtelnou, který dosáhne cíle svého konáním vůle svého tvůrce. Všichni národové, kteří ctíli a ctí osobního Boha, buď jednoho jako v pravěku, nebo množství, jako ve svém poklesnutí, dávají tím svědectví pro tentýž názor světový, byť nedokonale a smíšeně s těžkými bludy. Ale základní myšlenka: je Bůh, všemocný, tvůrce, vládnoucí nad lidmi a světem, jehož dlužno poslouchati, je tu společna. A poněvadž u všech národů nalézáme víru v Boha nebo v bohy, dlužno říci, že tento názor byl a je všeobecně lidský. Proto mohl Eusebius napsati (Hist. E I., 4), že křesť. náboženství je staré jako lidstvo, t. j. křesť. názor světový. Tak i Augustín (Retr I, 13, 3).

Však tato víra byla porušena úžasnými bludy. Tu zjevil jí Bůh v Synu svém, v Ježíši Kristu. Co všady tušilo lidstvo, co vy znávalo, ovšem smíšeně s bludy potvrdil, očistil a zdokonalil. Od toho okamžiku počal na veškerém světě, kam křesťanství vniklo, jiný život Bůh byl jeho počátkem a koncem. Vzdělanost rozumová a mravní byla jeho

stálou družkou. Nezmizely lidské vášně, hříchy, boje, neboť povaha lidská zůstala, ale i pro rozum i vůli byl tu jistý, pevný, nerozborný základ

Tímto názorem o Bohu jako tvůrci a pánu světa řídí se ještě dnes veškeré lidstvo. Dokud panovati bude, nebude lidstvo bez náboženství, nebo vždy se bude tázati: jaký je můj poměr k tvůrci, jaké mám k němu povinnosti? Vždy též bude mu děkovati za život, za dary těla a duše, vždy bude utíkat se k němu v neštěstí a soužení, a hledati spojení s ním na věčnost.

Druhý názor světový je materialisticko-panthelstický (Hettinger I. 243 n.) Měl své zástupce u Indů, u Řeků, v posledních stoletích opět se opakoval. Ale byli to vždy jen jednotlivci, kteří jej hlásali. Systemy, jež vytvořili, odporují si tak, že není jediné pravdy, v které by se shodovaly, mimo ony dvě: »nejsem než hmota« a »jsem bůh, nebo částí boha.« Však i ony stojí, jak patrně, v naprostém odporu, aspoň co se týče svých východisek. V důsledcích se stýkají, nebo hmota stává se absolutní, Bohem, a Bůh ve světě hmotném hmotou.

Materialismus věda dnes zamítá, nedávno zase dr. Oswald; vlastně skrývá se za jméno monismus. Dle materialismu je hmota sama od sebe, věčná a mimo hmotu není nic. (Dühring, Cur. d. Ph. 75). Hmota vytvořila

sama ze sebe všechny bytosti; v ní také zahynou. Vše řízeno je slepou nutností. (Büchner Kraft u. Stoff 32) Hmota je náš původ a poslední cíl. Nejsme osobností, ale toliko nahodilým shlukem atomů, jehož veškerý život záleží jedné v mechanickém pohybu. Jsme jen nepatrným kolečkem světového stroje. Kolečko samo o sobě nemá ceny; tak já jsem bez všelike osobní důstojnosti. Světový mechanismus vznikl náhodou, nemá účelu a cíle, a tak i já žádného míti nemohu. Bezúčelně vznikl, bezúčelně se vyvíjí, bezúčelně zahyne. Ve mně není nic než pohyb jako v nerostu, rostlině, zvířeti. Není ve mně duchovního života, není svobody. Mé skutky jsou nutným pohybem kolečka stroje. Náboženství je nesmysl. Ženoucí silou pokroku je svoboda. V asiatské despocii byl jeden svoboděn, nebylo pokroku; v řecké oligarchii bylo několik svobodno, byl malý pokrok; v křesťanství všichni, největší pokrok (Srov. Hegel, Vorles. über Philos. der Geschichte p. 23). Kdyby ujal se materialismus, nebyl by nikdo svoboděn, i byl by to hrob pokroku.

Mravní důsledky materialismu jsou hrozné
Vrah stál před soudem Soudce ho vyšetřuje.

Soudce: Zabil jste svého otce?

Vrah: Zabil; ale jsem nevinný.

Soudce: Jak nevinný? Vždyť jste pravil, že jste ho zabil zámyslně.

Vrah: Jsem determinista; a moderní věda
dí, že vše se děje nutně. Jsem tedy nevinen.

Bez svobody vůle není zodpovědnosti
ani lítosti (Kneib, Willensfrh 27 n.).

Jiný případ.

Soudce: Proč opouštíte ženu a děti? Je
to proti vaší povinnosti.

Obž.: Povinnosti? Proti které? Kdo mi
jakou uložil?

Soudce: Vyplývá ze sňatku.

Obž.: Uzavřel jsem jej jen, abych uspo-
kojil své chuti. Nyní mne omrzely, tak jsem
jej opustil.

Soudce: Ale účel sňatku je jiný.

Obž.: Kdo ho ustanovil?

Soudce: Příroda, hlas svědomí vám to poví.

Obž.: Nevím o něm nic.

Soudce: Je to hlas přírody, ve kterém
ona ukazuje svou náklonnost. Nemáte přiro-
zené náklonnosti?

Obž.: Mám, ale nemám více náklonnost,
žítí se svou ženou.

Soudce: Musíte dbáti více na rozum a
náklonnosti.

Obž.: Myslím, že jednám rozumně, když
opouštím ženu, které jsem se nabažil.

Soudce: A co by bylo ze společnosti
lidské, kdyby každý tak jednal?

Obž.: Co mi do společnosti. Či mne
platí? Ostatně odkážu jí ženu a děti.

Soudce : Což necítíte, že jednáte proti přírodě ?

Obž. : Jaké přírodě ? myslíte snad Boha ?

Soudce : Ne, ale přírodu, tu velkou bytost, která vás zrodila a živí.

Obž. : Ó to je mi lhostejno. Jsem ateista a pánem svým.

Soudce : Ale myslíte na lásku svou.

Obž. : Té už není ve mně.

Soudce : Tedy mějte úctu k zákonům.

Obž. : Jaké právo má stát, mne nutit, žít se ženou, které více nemiluji ? Kašlu na něj.

Soudce : Budete mítí hryzení svědomí.

Obž. : Svědomí ? Co je to, prosím ? Není soudce nade mnou. Rozpadnu se v atomy, a je konec

(Obšírně a důmyslně : Cathrein, Religion und Moral, p. 98 a j.; s mnohými příklady z různých okolností života.) Že při takých důsledcích společnost lidská je nemožná, je patrné.

Pantheismus učí, vše je bůh : člověk, zvíře, kámen. Božské je tělo, duše, jež není než vniternou částkou těla, síly, činnosti, náklonnosti, vášně, celý život — vše je božské. Ctnost a nepravost jsou stejně oprávněné momenty v životě božstva, ba nutnými, liší se jen asi jako pozitivní a negativní pol v elektrině. Bez nich vývoj božstva není ani možný. Mají tedy stejnou oprávněnost. Celý

vesmír je božstvo, jedna podstata. Všecky věci jsou jeho vývinem, jako u nás údy a vše, co s nimi souvisí, se vyvíjejí. Odkud jsme, k čemu jsme, nevíme. Nevysvětluje nic jako materialismus. Člověk pojídá maso a rostliny, pojídá tvary, údy, akcidence božstva. Ve válce mezi Japonci a Rusy božstvo ve svých vývinech sebe samo vraždilo. (Viz obšírně Hlídka 1896, p. 3 n.). Nevysvětluje rozdíl mezi hmotou a duchem, mezi substancí, mezi dobrem a zlem, zodpovědností osobnosti, nic. Jen chudou útěchu dává, že se rozplyneme jednou v božstvu, abychom se jinde zase vyvínovali jak jiná bytost, snad zvíře nebo kámen nebo něco jiného. System je stejně absurdní jako materialismus. Ve svém idealistickém směru dospívá k naprostému popírání vnějšího světa, takže všechno naše poznání jeho není než subjektivní klam, vše mimo nás holá »Fata morgana«, nebo stává se materialismem.

Mravní jeho následky jsou jako u materialismu, ba horší, nebo činí člověka absolutním. Tam nízkost, zde nezměrná pýcha, tot jejich duch. Konec pessimismus a zoufalství. Společnost nutně ubíjí jako materialism.

Otázky života luští jedině názor křesťanský. On zabezpečuje také mravní a právní život. Praví odkud jsem a kam jdu. Dává smysl životu. Vymezuje člověku jistá práva a

chrání je věčnou sankcí. Tak chrání majetek, život, manželství a j. Nežádá mnoho v příkázáních, ale vede v evangel. radách k nejvyšším ctnostem. Trestá každý hřích, i myšlenku, ale odpouští v pokání a činí věčným každý dobrý skutek. Hlásá úctu k rodičům, ale také povinnosti k dětem. Vykládá co je duch a hmota, a jak jsou sloučeny. Uznává pevný fysický řád, ale hájí také svobodnou vůli. Činí člověka pánem světa, ale také jeho zodpovědným správcem. Odkazuje na odměnu věčnou, ale tím právě činí život šťastným, nebo činí jej uspořádaným. Dává nejen sílu v utrpení, ale činí z utrpení zásluhu pro věčnost. Hlásá radostné užívání života v poctivosti, a ukojuje touhu po nesmrtelnosti. Je pramenem pokroku, ctí učenost, ctnost a práci, ale dává lidskou důstojnost i otroku. Všem otiskuje znak synovství božího, činí ze všech syny jednoho otce. Dává prostředky proti vášním, ale vyhovuje nejvíce povaze lidské. Všecky klade pod otcovskou prozřetelnost boží.

Nikdy materialismus a pantheismus se neujmou. V den, kdy by se ujaly, zahyne kultura a s ní lidstvo.

Kdo ruší křesť. názor na život, je zločincem na všem, co je dobré, vznešené, blaživé, rozumné, mravné a lidské.

Brožura p Krejčího nadělá při nesoud-

nosti domýšlivé intelligence socialistické mnoho zlého, jelikož nedovede chytře auktořem smíchanou pravdu s lží lišiti a domýšlivé hraní si na vědátora, spojené s jistou sčtlostí, mnohého omráčí. Hlavní vlna za ni padá však na jeho učitele, jak Bebel správně vytkl veřejně na říšském německém sněmu, když vyčítali sociálně-demokratické straně hrubé nevěrecké hmotařství.

Podobné literární plody měly by všem otevřítí oči, kam zavedou český národ svou lží »věda a víra« si odporují, která se jim stala fixní ideou. Nechť uváží, že na budově všelidských dějin stojí nápis: Národ bezbožný zahyne.

* *
✱

Bylo se nám brodití mělkostí ducha, kterou Tolstoj ve svých spisech tak výtečně zachytil a bičoval. Skrývá se pod lícidlem pěkné formy a vědy — vědy ovšem na poběhlíci snížené a drze zneuctěné. Čtenářové naši vezmou proto zajisté zavděk světlým obrázkem, který přidáváme. Má býti na odškodnou.

V kath. Miss. (1903 p. 196 n.) vypravuje P. Lacombe S. J. následující událost: Asi před 13 lety vstoupil do naší kolleje v Tričinopoli Sundaram, chlapec asi sedmiletý. Byl z kasty vznešených brahmanů. Když

mu bylo 11 let, našel náhodou veršík v First Engl. Reader: Svou vůli, Bože, poznati mi dej, ji objati a plnit vždycky přej. Tato slova vnikla mu hluboko do paměti a srdce, aniž by rozuměl tehdež ještě plný jich smysl. Jsa asi 15 let star, čítal v bibl. dějeprově Nerozuměje všemu, žádal P. Billarda za výklad. Tento mu jednou odpovéděl: »Nerozumíš li čemu, klekni, pomodli se, a Bůh tě osvítí.« Mladík tak učinil.

Za nedlouho přišel, žádaje si, aby mu celá soustava kat. víry byla vyložena. To se stalo. Sundaram poznal pravdu a zamiloval si ji. Rodiče a příbuzní zpozorovali brzy změnu. Dali jej přísně střežiti. Výsledek byl poznání, že jejich syn je v duši křesťanem. Vědouce, že násilí by tu nic nepomohlo, učinili, aby se mu dostaly do rukou nepřátelské knihy. Na kritického jeho ducha neměly valného vlivu.

Tu přišli do Trichinopoli cestující kazatelé jakési nové sekty pan Olcott a miss Edgar. Hlásali: všechna náboženství zvolte, jen ne katolické; nejlepší je brahmanské. Otec Sundaramův vzal syna svého do jedné z přednášek a seznámil jej osobně se slavnou damou. Sladká její výřečnost, a ještě více sladké její oči zvítězily. Sundaram vrátil se do školy s popelovou známkou na čele a slovy: dlužno zůstatí ve víře, v které jsme se zrodili.

Sundaram byl povaha příliš hluboká, nežli aby úspěch krásné řečnice mohl být trvalým. Boj netrval dlouho. Týden stačil, aby omámení se zbavil, důkladně se o mělkosti slov miss Edgar přesvědčiv. Nyní stal se dokonalým křesťanem. Na křest nebylo zatím ani pomyslení.

Nyní vzal na sebe úlohu, aby mladíka od křesťanství odvedl, přítel jeho otce, pohanský Musif (soudce), muž dvorný a na výsost šikovný. Zval jej k sobě, ale o víře nemluvil. Sundaram nemohl pozvání zamítnouti. Soudce získal si nad to svou vlídností a jinými vlastnostmi jeho srdce. Plán jeho byl, zábavami s dívkami zkaziti jeho srdce. Ale Sundaram poznal v čas léčku a vyhnul se jí.

Konečně přišel den, kdy mu bylo 18 let a on se stal plnoletým. Křest měl se odbývati 24. dubna 1902. Naposledy obědval u svých rodičů. Večer přijal v přítomnosti několika přátel sv křest a jméno Marla, Josef, Stanislav. Dojem okamžiku byl nepopsatelný. Otcí dal zprávu písemně.

Ráno přichvátal otec, jež zpráva ohromila. Žádal si mluvit se Sundaramem. Přes hodinu přemlouval ho, prosil, často se slzami v očích. Syn byl pohnut do nejhlubších hlubin duše, ale na vyzvání, aby s ním odešel, odpověděl: nemohu. Dobře tak učinil. Před domem stálo asi 50 brahmanů s policií, kteří při nejmenší

známce slabosti by ho odvedli. Na konec řekl otec: jdi domů, já ti tak poroučím. Poprvé v životě byl Sundaram neposlušen otce svého. I vrhl se na něj starší bratr a bil ho nemilosrdně. Otec pak naklonil se k jeho uchu a zašeptal mu: zůstaneš-li křesťanem, dám tě mohamedanem zavraždit. To by bylo to nejlepší, odpověděl Sundaram vzrušený a ubohý. Trpělav výstupem veliká jeho duše nesmírně.

Večer vrátil se otec s matkou, babičkou a sestrami Sundaramovými. Nastaly scény srdcervoucí. Ženy válely se po zemi s rozvázanými vlasy, bolem řvouce, hrozily, že se utopí, nevrátí-li se k nim. Po hodině hrozného boje zavřel se mladík ve svém pokoji.

Druhého dne přišel otec zase. Pravil, nebudu ti bránit, zůstaň si křesťanem, ale ne mohu dovolit, abys bydlel v cizím domě, když domov svůj máš nedaleko. Sundaram viděl, že by byl ztracen, kdyby poslechl, i zůstal. Kolem domu bylo viděti mohamedany, hledající příležitost, aby mladíka unesli. Pokusy jejich, podplatiti křesťany, se nezdařily. Sundaram, rozčillením poněkud churavý, zůstal ve svém pokoji. Zde poprvé přijal s dojemnou zbožností Tělo Páně.

Zatím byl Sundaram prohlášen od rodiny za mrtvého, i mohl zase vyjít. Když poprvé zjevil se ve třídě, všichni brahmíné obrátili po něm hlavy; mladík učinil statečně přede

všemi kříž při modlitbě. Od té chvíle neměl mezi nimi jediného přítele více.

Při Božím Těle vyžádal si, aby směl nésti baldachin. Pohané vldouce jej, ukazovali na něj palcem plni jsouce údivu. Nejhoršími okamžiky pro velkého vyznavače jsou chvíle, když potká na ulici svého otce, který mlčky se smutným pohledem jde mimo. Nežli bol přemůže, trvá to vždy několik dní. Ale vytrval. Opustil vše. Otec jeho je zámožný. Nyní musí sám se živiti.

Tak zpráva. Je jedna z tisíců, často ještě dojemnějších. Zástupci nevěry ovšem nespí též. Zbraně jejich jsou tytéž jako u nás: předstírání vědy, o níž nic neví, lež a pomluvy, buzení pudů a . —

Jak končívají takové případy obrácení? Za několik let rodiče se smíří — ba někdy sami stauou se katolíky —, společnost brahmanská přijme vyhoštěného zase. Bolestné vzpomínky změní se v rozkoše.

Duch sv. působí nepřetržitě, a jeho díla jsou obdivuhodná.